

The anatomy of a student uprisal: The case of the Bursa Sultani (1914) from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system

Eyüp CÜCÜK

Gaziantep University, Gaziantep Faculty of Education, E-mail: cucukeyup@gmail.com

Erkan IŞIKTAŞ

Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, E-mail: erkanisiktas@siirt.edu.tr

Article Info

Article Type	Research & Theoretical
Received	14.03.2021
Accepted	01.05.2021
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.896543
Cite	Cüçük, E. & Işıktaş, E. (2021). The anatomy of a student uprisal: The case of the Bursa Sultani (1914) from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system. <i>Turkish History Education Journal</i> , 10(1), 115-134. https://doi.org/10.17497/tuhed.896543
Ethics Declaration	All ethical considerations and copyright rules have been followed while generating the present study which does not require ethics committee approval.
Acknowledge	Some part of this paper was presented at the III International Culture and Civilization Congress held in Mardin on 20-22 April 2018.

The anatomy of a student uprisal: The case of the Bursa Sultani (1914) from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system

Eyüp CÜCÜK

Gaziantep University, Gaziantep Faculty of Education, E-mail: cucukeyup@gmail.com

Erkan IŞIKTAŞ

Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, E-mail: erkanisiktas@siirt.edu.tr

Abstract

The present study aimed to examine the formation, development, and results of a student uprisal that took place in the Bursa Sultani (Royal High School) in 1914 from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system. The Bursa Sultani was located in the city of Bursa in Hüdavendigâr province center, which was known to be among the leading places where modern educational policies were implemented quickly and effectively due to its proximity to the capital city of Istanbul. Therefore, it is important to reveal how the student uprisal in the aforementioned school was addressed by the Turkish bureaucracy, how the necessary research and investigation was carried out, and how certain measures were taken based on the correspondence between the institutions. This study, aiming to examine the student uprisal specifically and systematically, was designed as a history of education research based on original and primary sources in line with qualitative research methods. In this regard, a historical review was conducted in light of the obtained documents from the Presidency of the Republic of Turkey Directorate of State Archives. The documents written in Ottoman Turkish were scrutinized within the framework of the methods and procedures required by the discipline of history to reconstructing the historical plot of the uprisal. According to the research findings, a group of students in the Bursa Sultani left the school by causing a uprisal for various reasons on March 28, 1914. The activists also encouraged the students of the Darülmualimin (Teacher Training High School for Boys) and the Agricultural School in Bursa to revolt and propagated by wandering in the streets and bazaar of the city. It became increasingly heated and threatened schools and students in many cities around Bursa, especially in Istanbul. Thereupon, a comprehensive investigation was initiated by assigning an inspector from the central office to the region. Although the incidence was suppressed by taking the necessary precautions by the state, it took place in history as a prominent student movement kept the authorities busy for a while.

Keywords: Turkish history of education, the Bursa Sultani (royal high school), student uprisal

Introduction

Student riots broke out in many parts of the world during the period from the 19th century to the early 20th century when modernization in education spread globally. They have led to radical changes in the destiny of modern states and societies. It can be alleged that the student rebellions, which are known to have dramatic results with their similarities and differences, are also crucial in shaping the social life and the state organization in the Ottoman Empire.

The reign of Sultan Abdülhamid II, who was on the Ottoman throne between 1876-1909, is a period in which radical changes have been experienced in terms of modernization in education, and student revolts occurred exorbitantly (Aktar, 1999:93-107). It should be emphasized that the number of student movements such as riots, protests, and rallies during this period was quite high. These movements exerted an influence over the end of his reign by particularly adopting the aim of overthrowing the tyranny of Abdülhamid and ensuring the transition to the constitutional order. Although the Constitutional Monarchy was re-declared as a result of a revolution on July 24, 1908, and the parliamentary constitutional order was adopted, the student uprisals maintained their continuity and actuality (Aktar, 1999:261). Aktar (1999:109-158) examined the meetings, rallies, and demonstrations attended by higher education students during the Second Constitutional Era and categorized them under three main headings of “the incidents after the proclamation of the Second Constitutional Monarchy, those before the 31 March Event and those before the Balkan Wars”. Dozens of events, which have been seemed to flare up at certain periods due to the political, economic, social, and cultural structure of the country as well as internal and external political-martial problems, indicated that students were fully engaged in the self-seeking discourse of political parties, institutions, and organizations, opposing cliques or those who serve them (Aktar, 1999:210). In other words, the student power, which was quite effective when combined with the large mass of people, was used by the interest and pressure groups of the period in line with certain political motives with a pragmatist approach. The Ottoman governments, on the other hand, responded with criminal sanctions and the declaration of martial law instead of seeking peaceful solutions to student uprisals during this period (Aktar, 1999:262).

It is possible to explain the frequent student incidents during the Second Constitutional Era over different examples. Accordingly, the students of the İbtidai (primary school) department in the Istanbul Darülmüallimin started a school rebellion to boycott the Fenn-i Terbiye (science) course of Muallim (teacher) Cevdet in June 1913. This event, which turned into a power struggle between the school administration plus the Ministry of Education and the students during the process, has a characteristic feature in terms of revealing the heated atmosphere of the period (Demirel, 2015:323-332). On the other hand, Ethem Nejat stated that there were many student riots and strikes during the period after the re-declaration of the Constitutional Monarchy in his article in the *Yeni Fikir* (New Idea) Magazine dated 14 May 1914, and labelled 1914 as the “year of school uprisals” (Ethem Nejat, 1914:652). In the same article, he expressed that the fire of rebellion from the İzmir Darülmüallimin spread to the Konya, Sivas (?), Syria, Edirne Darülmüallimins and finally reached the Bursa Sultani. The student rebellion that took place in the Bursa Sultani in 1914, which was examined in detail for the first time within the scope of this study, is also a far-reaching event that should be included in the historical literature of Ottoman student riots.

The city of Bursa, where the student uprising took place, set a good example in terms of the dissemination of modern educational practices to the provinces in the Ottoman Empire. Bursa, where many primary schools and madrasahs were built in the Ottoman classical period, hosted a great many educational institutions in modern buildings during the transformation process starting with the Tanzimat Period (1839) (Bilmiş, 2019; Vurgun & Engin, 2019). The first modern educational institutions such as ibtidai, rüşdi, idadi (primary, secondary and high schools), and other vocational schools in Bursa, especially the Bursa Darülmualimin (Becerikli & Demirel, 2017:65-84) started to be established during the reign of Sultan Abdülhamid II (Vurgun, 2018). One of them, the Bursa Mekteb-i İdâdî-i Mülkî (Civil High School) was opened on August 3, 1885, in Akif Paşa Mansion in Veli Şemseddin Neighborhood, and Mekteb-i Rüşdiye-i Mülkiyesi (Civil Secondary School) was opened in İbrahim Pasha Neighborhood (Hüdavendigâr Vilâyet Sâlnâmesi/Hüdavendigâr Province Annual/, H. 1303:241). The purpose of the establishment of the aforementioned school was to train the bureaucratic personnel required by the state (Dörtok Abacı, 2018:7). In this regard, the training period of the school was determined to be four years and daytime education was carried out at school. However, the training period was extended to seven years and the boarding system was introduced when the structure, the curriculum, and the procedures of the school were changed in 1893-1894. The curriculum, administration and teaching staff, structural organization, and functioning were re-arranged after their transformation into the Sultanis (royal schools) in the Second Constitutional Era. The curriculum was reshaped based on the arrangements in terms of three classes/departments of the 7-year Sultani for secondary, two classes for daytime high school, and two others were boarding high school (Çetin, 2002:792). The name of this school, which served under the name of Bursa Mekteb-i İdâdî-i Mülkîsi (Civil High School) until 1910, was changed to Bursa Mekteb-i Sultânîsi (Royal High School) in 1911 after the structural changes and transformations. The school, which carried out its educational activities under this name for twelve years, until it was named Bursa High School for Boys in 1926 and it still carries the same title (Çetin & Hızlı, 1999:75-95; Bursa Büyükşehir Belediyesi/Bursa Metropolitan Municipality/, 2011; Vurgun, 2018).

The Bursa Sultani, which became popular with its modern education in Bursa, faced a serious incident in early 1914. The case, which has not been addressed within the scope of student riots literature during the Second Constitutional Era and the history of education in Bursa, seems to be an ordinary student uprising at first glance. However, there are salient aspects of this rebellion, which interrupted the educational life of the period and troubled both the central administrators and those in the province a lot. Therefore, this study focused on the extraordinary aspects of the uprising in question. Thus, the story and plot of a historical case were attempted to be objectively reconstructed based on the available data.

This study aimed to make a detailed historical analysis of the student uprisal that took place in the Bursa Sultani in 1914 based on the historical records. In this regard, the anatomy of the uprising movement, initiated by the students in the Bursa Sultani for various reasons against the school administration and the teaching staff and seemed to have troubled the state officials a lot during the process, was examined. From this point of view, the main research question of this study can be expressed as follows:

How was the formation, development, and results of a student uprisal that took place in the Bursa Sultani (Royal High School) in 1914 from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system?

Method

Research Design

This study, aiming to examine the student uprisal that took place in the Bursa Sultani at the beginning of 1914 specifically and systematically (Fraenkel, Wallen & Hyun, 2011:535), was designed as a history of education research based on original and primary sources in line with qualitative research methods.

Data Sources and Data Collection Process

The research data was gathered through document analysis and the basic data source comprised of the documents obtained from the Ottoman Archive funds of the Turkish Presidency Directorate of State Archives. Some of these historical documents consisted of the correspondence telegram records between the Ministry of Education in Istanbul and the Hüdavendigâr Province and the Provincial Directorate of Education about the student uprisal that took place in Bursa Sultani. Another part was the investigation reports submitted to the Ministry of Education by Mehmed Recai (?) as the General Inspector of Education for the Hüdavendigâr and Aydın Provinces and those submitted to the Grand Vizier Authority by Müslihiddin Adil Bey as the General Director of Secondary Education Department of Ministry of Education. These reports, which were obtained during the review of archives on student uprisals in the Ottoman schools and found to be untouched in the relevant literature before, are crucial documents providing the primary source of data for the study. Besides, some correspondence records of the Ministry of Education with various state institutions to take the necessary measures regarding the uprising were obtained, and all these were used as the primary data source of the study. As a result, this research does not require ethics committee approval since it was conducted on archival records and other historical documents.

Data Analysis

Focused scanning, classification, and analysis studies were carried out together with transcription and transliteration studies during the process of preparing written materials in Ottoman Turkish, which was determined to be the main data source of the study. Axial coding was performed within the scope of content analysis used to investigate the dataset that provided original information about the student uprisal in the Bursa Sultani (Strauss & Corbin, 1998). The emergent information and findings were evaluated with caution and in a comparative way. The student uprising in question was reconstructed in light of the available data, the uprisal process was traced day by day and the details of the events were scrutinized following the chronology.

Findings

Preliminary Information for the Uprising and the Decision to Sanction Students

The investigation file submitted to the Ministry of Education by Mehmed Recai Bey as the General Inspector of Education for the Hüdavendigâr and Aydın Provinces on the 6th of

May 1914 had detailed information about the student uprisal in the Bursa Sultani¹. Accordingly, Hilmi Bey, Director of Education in the Hüdavendigâr Province, sent a special letter to the General Inspector of Education Mehmed Recai Bey towards the end of March. In this letter, he informed that the students in the Bursa Sultani did not want some of the officials, teachers, and watchmen (mubassır) working at school and they embarked on a rebellion for this reason. Although Hilmi Bey noted in his letter that there was no need for the appointment of an inspector, General Inspector Mehmed Recai Bey learned that the case of rebellion was not to be trifled with and the students were even on their way of banditry to Istanbul. Although it could not be understood why Hilmi Bey underestimated this incident, it was widely believed that the events that took place in the Bursa Sultani on March 28, 1914, were very serious.

Understanding the potential consequences of the incident, Mehmed Recai Bey took action and arrived in Bursa on April 28, 1914, on the grounds of the appointment of the Ministry of Education. When he arrived in Bursa, he saw that the students left the school except for some 40 boarding students in the Sultani. Mehmed Recai Bey's first impression was that the incident had a broader background on which the students had been preparing for a while. Subsequently, he held a meeting with the Provincial Director of Education and other school principals. It was announced that "the departing students should come to the school and re-register within twenty-four hours or otherwise they will be dropped out..." upon the consultations with the approval of the Governor. In other words, it has been announced that a sanction will be imposed in the form of complete expulsion of students who left the school if they did not turn back within 24 hours (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

Counter Declaration of Activist Students Leaving School

The response of the students was not delayed to the text declared by the state officials under the leadership of the General Inspector of Education, Mehmed Recai Bey as a warning and sanction for the students leaving the school. In this respect, the activist students declared a counter declaration especially directed to General Inspector Mehmed Recai Bey on April 29, 1914. The original text of this ultimatum-style counterstatement was as follows (BOA. MF.MKT. 1197/3-2, 29 April 1914):

To General Inspector Bey Efendi

The student of the Sultani, who was seduced and deceived for a month, fulfilled their last duty to regain their right and to cleanse their honour... They left school. Maybe they are also doomed to misery and enforcement. But this misery and enforcement are sweeter and diviner than being despicably, shamefully let someone violate somebody's right and no force would be able to turn them from this sacred way they follow. That's why, the purpose of the road is truth, its guide is honour, and the motive is conscience. Now we will offer you two things; our return to our school depends on their fulfilment.

- The admission of our thirteen well-known and victim friends, who were unjustly expelled from the school, up to six hours.

¹ The investigation report and all official correspondence submitted to the Ministry of Education by Mehmed Recai Bey as the General Inspector of Education for the Hüdavendigâr and Aydın Provinces was available in the relevant archive file (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

- The punishment of the police and gendarmes until two days who attacked our innocent breasts with bayonets and butts, and displayed revolvers, and cursed our whole sacredness, Qur'an, religion, and faith in front of the eyes of the police chiefs, and the directors of education and internal affairs on March 24 for no reason...

16 April 330

Eight o'clock

Those who left the Sultani

As stated in the counter declaration, there were two main reasons for the students' actions to leave the school. The first one was that their friends, who were unfairly expelled from the school before, were not re-registered. The second one was the issue of lack of punishment for the law enforcement officers, who were the actors of the ill-treatment they suffered on 6 April 1914. Based on these rationales, the students put forward two conditions for their return to school and pointed out that their return to school depended on the fulfilment of these conditions. It was particularly remarkable that the students emphasised regaining their rights, cleansing their honour, and the unfair and uncontrolled use of force by law enforcement officers.

Students copied and publicly distributed the texts of the declaration in question they prepared with a very fervent style to gain justified legitimacy for their action, to ensure the social support of the public, and eventually to get the event out of control by attracting the attention of the political centers of the era. It was understood that most of the students were easily able to persuade the people in the places where they distributed their counterstatement as they belonged to powerful families in the society².

Mehmed Recai Bey advised a few of the activist students who returned to the school to take their belongings and stated that the necessary investigation would be carried out by him, and the necessary action would be taken accordingly, but all of these could not take place in six hours in response to the students' reaction with a counter declaration. He also pointed out that the attitudes and behaviours of the students were out of logic and difficult to forgive (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

During the 24 hours determined by the state officials, a few of the boarding students and about 30-40 of the daytime students applied for the school administration by requesting forgiveness. On the other hand, it was heard by the authorities that some students who wanted to return to the school were threatened by their activist friends in the streets. Thereupon, a dispute aroused among the authorities responsible for the case regarding the duration given to students to return to school should be extended by another twenty-four or forty-eight hours. Although the general inspector, the provincial director of education, and the principal of the Sultani agreed to extend the duration, the governor did not approve it.

² As stated in detail under the following headings of the study, the report of Müslühiddin Adil Bey as the General Director of Secondary Education Department of Ministry of Education, who was assigned to Bursa for a secondary investigation regarding the uprisal in question, contained quite interesting information about the declaration text published by the students. Accordingly, Principal Adil Bey stated that the students created two declarations rather than just one and distributed them to the public (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

After these events, the Sultani started its education again on May 2, 1914, with its current presence (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

Expelled Students

The information about the 13 students expelled from the school and mentioned in the requests of a counter declaration by the activist students submitted to the General Inspector of Education Mehmed Recai Bey was presented in the table below (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914):

Table 1

Students Expelled from the Bursa Sultani as a Result of the First Uprisal

School Number	Class	Name Surname	Hometown
115	12	Edhem Efendi	Kütahya
142	12	Abdullah Efendi	Sanduklu
145	12	Abdullah Hayri Efendi	Bursa
102	11	Niyazi Efendi	Edremid
331	11	Süleyman Fahri Efendi	İstanbul
63	10	Ali Reşad Efendi	Sındırgı
71	10	Atıf Efendi	Mudanya
165	10	Midhat Efendi	İştıp
22	8	Ali Ragıb Efendi	Yalova
196	8	İsmail Efendi	Ustrumca
193	8	Mehmed Efendi	İştıp
181	7	Salim (?) Sırrı Efendi	İştıp
154	6	Mehmed Esad Efendi	Bosna

The action of leaving the school was carried out by the other students at school after their expelled friends were not accepted to the school again. The obtained information regarding this action so far, which seemed to have a different background at first glance, brought several questions to mind:

- What is the reason for expulsion from the school for the 13 students in question?
- What is the origin of the incident that students were subjected to violent intervention by law enforcement officers, as also mentioned in their counterstatement?

The Background of the School Leaving Action: The Day of the Fire of Revolt

The uprising took place on Saturday, March 28, 1914, during the second lesson at school. One of the students, Midhat Efendi numbered 165, started the action by coming out of the washroom where he was hiding and giving a signal by blowing his whistle several times. Thereupon, some of the students, who had been informed in advance about how the action would be carried out, immediately went out of their classrooms, and aggrandized the chaos. On the other hand, those who were not aware of the uprising thought that there was an earthquake due to the sound of the whistle, went out to the corridor and school garden together with the teachers in a confused manner (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

The organizers of the incident with gymnastic wands at hands and with the previously supplied green and red ribbons on their breasts immediately took over and held the doors of principal and vice-principal rooms, and the others held the school main entrance door. Some other students attacked and opened the door of the school warehouse by threatening the officer in charge and equipped the school with the flags they found. Besides, the activists disconnected the wireless phone that allowed the school to communicate with the administration of education.

Raid on Provincial Directorate of Education

As a matter of fact, the school principal, Sami Bey, who had been informed about how this outstanding event would take place the day before, informed the Directorate of Education. The Director of Education, Hilmi Bey, called a few students from the school and asked some questions about the rumours that the students would start an uprising, but the students did not share any information. The next day, the school principal, Sami Bey, did not go to school as if he were uncomfortable though Hilmi Bey went to the directorate (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

While Hilmi Bey was in the principal's office on Saturday, March 28, 1914, the incident took place, the students rushed into the room. The students asked the Director of Education and the teachers to rest assured and not to leave the room. Subsequently, the students attempted to break the school principal's drawer and retrieve the journals (denunciations) in it. Although Hilmi Bey uttered that he was not allowed to break the drawer, the students did not listen to him. Then, the rebels read a statement and declared that they exclusively wanted the dismissal of the school principal, Sami Bey, and the watchman in chief, watchmen (mubassır), philosophy and chemistry teacher Karabet Efendi and a few caretakers (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

Nobody was initially allowed to go out of the principal's room, but afterward, Necib Efendi, one of the instructors, was allowed to leave the room to calm the students upon the insistence of the Director of Education. Though Reşad and Muîd Sadi (?) Beys, the French teachers, came out of the principal's room, they could not succeed in calming the students and the incident. Afterward, the event calmed down to some extent when a statement was declared by the student Hamdi Efendi numbered 117, in the presence of the Director of Education and the instructors in the principal's room (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

Meanwhile, interesting developments revealed new dimensions to the complex structure of the uprisal. The watchman in chief Aznif Efendi (sermubassır) and watchman Adil Efendi (mubassır), who were previously aware of how the uprisal would take place, took shelter in a shop opposite the school even though they were not attacked. Likewise, the students expelled philosophy and chemistry teacher Karabet Efendi and other watchmen from the school. Meanwhile, Muîd and Mehmed Sadeddin Efendis had to hide in a cabinet in the secondary school teachers' room (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

On the other hand, the watchman in chief Aznif Efendi and watchman Adil Efendi informed the school principal, Sami Bey, about how the incident would take place on Friday, March 27, 1914, that is, the day before the incident. Thereupon, Sami Bey told the watchmen that the case would be reported to the Governorship and the necessary measures would be taken. Aznif Efendi, who realized that Sami Bey did not come to the school on the day of the incident, went to Sami Bey's house and said that the police and gendarmes did not come to the school. However, the school principal instructed Aznif Efendi to notify the police chief

while not leaving his home on the excuse of his illness. He even received a medical report proving that he was supposedly uncomfortable thanks to a neighbouring doctor. General Inspector Mehmed Recai Bey not only criticized the attitude of the principal but also accused him of not taking the necessary measures and voiced that he caused the rise of the uprisal (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

At least one or more of the teachers were probably included in this incident as the emergent uprising incident in the Sultani was “so neatly and perfectly organized and managed”. The pendency of a great many actors of the administration and teaching staff, especially Hilmi Bey, the Bursa Provincial Director of Education, due to the incident revealed the severity of the uprisal. As a result of the uprising attempted by the students, the aforementioned 13 people, who were understood to lead the incident, were identified and expelled from the school (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

A Day Before the Uprisal: “Today is Eve, Tomorrow is Festival”

One day before the incident, that is, on Friday, March 27, 1914, the Bursa Sultani students were intended to be taken to the locality of Bursa Atıclar in the company of Muhiddin Beha (?) and Fuad and Muîd Sadi Beys to plant saplings for the “tree festival”³ despite unfavourable weather conditions. The students articulated that the weather was very bad and asked Muhiddin Beha Bey to postpone the planting activity to another time. On the other hand, Muhiddin Beha Bey stated that the Sultani students’ planting the saplings provided by the Agriculture School to the locality of Atıclar that day could not be postponed as it was a previously planned action with the Agricultural School delegation. However, school principal Sami Bey, gymnastics teacher Aron Efendi and other teachers did not participate in this activity by declaring excuses. On the other hand, none of the watchmen, who were claimed to be discarded, attended (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

As a result, the students were taken to the locality of Bursa Atıclar in the company of Muhiddin Beha, Fuad, and Muîd Sadi Beys. As it continued to rain during the tree planting activity and during the way back, the Bursa Home of Teachers (Muallim Yurdu) was visited for having some rest and tea, and then the students returned to the school (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914). Based on the rumours, the students voiced “today is eve, tomorrow is festival” when they were in the locality of Atıclar and the arrangement of the uprisal was planned there the day before. However, it requires longer planning based on the plot of uprisal. Therefore, it is highly probable that the main plans regarding the event were designed much earlier, but it was finalized and topped off while in the locality of Atıclar.

The Spread of the Uprisal

Students who left the school attempted to expand the circle of the action so that the uprising they embarked on would make an overwhelming impression and their demands were to be accepted. In a letter dated 3 May 1914 by the Ministry of Education to the Hüdavendigâr Provincial Directorate of Education, it was reported that the students who left the school by revolting in the Bursa Sultani encouraged the students of the Darümuallim and the

³ The idea of a tree festival, adapted from the West to the Ottoman Empire, was first put forward and put into practice in 1909 by Ethem Nejat and his deputy Ferit Bey, who were the director and deputy directors of Alasonia School of Administrative Sciences, which was connected to the Manastir Province at that time. This event was truly an environmental protection project and it was first implemented in the city of Manastir, and it was applied in Bursa for the first time in Anatolia. However, efforts were made to spread it throughout the Ottoman country (Mehmed Zeki, 1914:666-675; Akyüz & Öztürk, 2002:157-162).

Agricultural School in Bursa to revolt. It was even reported that the students wandered the streets and bazaars of the city and made propaganda among the people. It was announced that those caught among rebel students would be deported to their hometown if they resided in the provinces, and to Istanbul if they resided in the Rumelia province (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4 May 1914).

It was obvious that the students were successful in their activities in Bursa to a certain extent. Although the Bursa Agriculture School students informed their principal that “they would also leave the Agriculture School if 13 students who were expelled from Bursa Sultani were not admitted to the school until Sunday...”, they were hardly calmed down, and then it was taken under control with the principal’s efforts (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4 May 1914).

On the other hand, the students also performed various activities to expand the impact area of the uprisal outside Bursa. In this regard, they encouraged the Izmir Sultani students to rebel on Thursday, the date of April 30, 1914, and attempted to make them a partner to their demands to achieve their goals. Upon the leakage of the rebellion plan to the respective state authorities, the situation was immediately reported to the Aydın Directorate of Education and the Sultani principals by sending a telegram, and all the schools around Izmir were asked to take the necessary precautions and be careful (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4 May 1914).

On the other hand, an official letter was sent from the Ministry of Education to the Istanbul Police Directorate and to the Central Command on 5 May 1914 to take necessary measures regarding the student uprisal in question. The relevant letter explained that the students who were expelled from the Bursa Sultani due to their rebellion against the school administration and teaching staff aimed to blow up their demonstration by encouraging other school students to revolt. It was even specified that the students came to Istanbul for this purpose and the relevant incidence was extremely important. Therefore, it was ordered that these students, especially those who were not from Istanbul, were immediately caught and sent to their homeland and/or deported (BOA. MF.MKT. 1197/3, 5 May 1914).

In the telegrams from the Ministry of Education to İzmir, Konya, Ankara, İzmit Directorates of Education, and the Galata Sultani, it was also reported that the uprising of Bursa Sultani students continued, and they attempted to encourage the students in other regions to revolt. In addition, they were asked to be careful about the personal applications of the rebel students to those institutions as they should not be taken into consideration in any way (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4 May 1914).

The General Inspector of the Ministry of Education, Mehmed Recai Bey, also inspected the Bursa Darülmualimin during the investigation regarding the uprisal in question. He noted that the attitudes and behaviours of the students of Darülmualim were very submissive to their superiors and teachers as a basis for the soldier’s life in barracks. However, he encountered a different problem in the Darülmualimin: “...As I heard that the students were singing songs with a loud voice at the schoolyard during the night inspections which was an improper act for the period of education...”. Mehmed Recai Bey noted that he made recommendations to the school principal to deal with the present issue urgently (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914). On the other hand, it was reported in a letter from the Ministry of Education that there was no harm for Ethem Nejat Bey, the school principal, in maintaining his duty as the educational process was not interrupted in the Bursa Darülmualim due to the Sultani uprisal and the teachers were in charge (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

The Investigation in Progress: The Role of Teachers in the Uprisal

The General Inspector of the Ministry of Education, Mehmed Recai Bey, created a report following the necessary investigation about the student uprising that took place in the Bursa Sultani which proved to have quite striking consequences based on a closer examination. Mehmed Recai Bey carried out a comprehensive investigation to reveal those responsible for the incident and scrutinized the rumours that the school French teacher, Reşad Bey, was responsible for the case. He particularly examined the general state and attitudes of Reşad Bey before and after the incident and applied to the verbal and written testimonies of the interested parties (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

In his statement to Mehmed Recai Bey, Necib Efendi, the math teacher for the first class of the school, asserted that Reşad Bey and Abdullah Efendi numbered 145, who was known to lead the uprising, had a face-to-face meeting one day before or after the incident in the evening in the English classroom. Thereupon, the testimony of Reşad Bey was needed. During the meeting, Reşad Bey affirmed that he opposed the use of violence to the students, and he had advised the students to send the Sultan a letter expressing their situation so that their expelled friends would be accepted to the school again. The students did not accept it even though this proposal was approved by other schoolteachers. Moreover, Reşad Bey answered, "I cannot identify the person" upon being asked who led the uprising during the incident (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914). It was clear that he had a protective attitude towards the rebel students considering these and other expressions of Reşad Bey.

During the investigation, it was claimed that Reşad Bey had gone to Istanbul before the incident and had a meeting with Reşad Efendi numbered 63, who was an active commander, at Istanbul Turkic Association (Türk Ocağı). Reşad Bey submitted his resignation to the school principalship by denying the accusations against him, but he withdrew due to the insistence of his teacher mates (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

Eminent information continued to be revealed during the inspector's investigation, and the incident became increasingly complex. Muhiddin Beha, Fuad, and Sadik Beys, among the other teachers at school, declared that they were sorry for the students "with a protective attitude towards such inconvenient circumstances and movements". In addition, it was heard that Muhiddin Beha Bey sent money to the activist students residing in Istanbul Turkic Association through Hamdi Efendi numbered 117, who was a very active student during the case (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

According to the investigation report of General Inspector Mehmed Recai Bey, French teacher Reşad Bey substantially guided the students with his scientific power and even led the students to undesirable and evil ideas through the conferences he gave both at school and in the Bursa Home of Teachers in accompany with younger teachers. On the other hand, the worse administration of the former school principal Sami (?) Bey damaged the submissiveness that constituted the spirit of order at schools, as did Reşad Bey's role in this uprising (BOA. MF.MKT. 1197/3, 6 May 1914).

As understood from the interviews the inspector made with the schoolteachers based on verbal and written testimonies, some schoolteachers clearly gave both moral and financial support to the students who participated in the uprising. It was remarkable that they exhibited a moderate attitude and support even if they were emotional and pitiful about students' returning to school unintentionally. Ultimately, it may have positively contributed to the students' level of courage to maintain the uprising.

The Extension of Inquiry: Different Dimensions of the Uprisal and the Decisions Taken

Due to the increasingly complex nature of the uprisal, Müslihiddin Adil Bey, the General Director of Secondary Education Department, was assigned to Bursa by the Ministry of Education to carry out a secondary investigation regarding the incident. As a result of the investigation conducted by Adil Bey, the encrypted telegram including a report he sent to the Ministry on 4-5 May 1914 contained remarkable information about the student uprisal. According to the expressions of Adil Bey, the statement of the uprisal was created by the students and the texts were later reproduced and distributed everywhere (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

He pointed out that they can quickly convince the people and mould the public opinion in the places they visited as most of these students were members of powerful families in society. According to Adil Bey, these poor people “who could not properly appreciate the results and attempted to augment a school-wide matter across the country” acted without fully considering the consequences of their actions. In other words, the course of the uprisal that broke out due to some disturbances at school was tried to deviate from its main aim through distractions in the following period (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

The rebel students applied to Adil Bey one evening, hoping to get rid of the situation they were in. Adil Bey informed the students that the consequences of this grave act would be very bad, and some of the students would be deported as the government was very sensitive about this issue. Thereupon, most of the students cried and begged in regret and asked Adil Bey to offer a solution to get rid of the situation in question. Then, Adil Bey stated that he would be a petitioner for them to the Ministry of Education if they wrote a petition (declaration) explaining their weakness and demanding unconditional pardon. The students left, declaring that they would submit their petition as soon as possible (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

Adil Bey kept his promise to the students and started an effective initiative to find a solution to the situation of the students who left the school as a result of the rebellion in question. He wrote an evaluation letter suggesting the acceptance of the students to school in case the students submitted their petitions to the Ministry of Education. The evaluation paper explaining the current situation and summarizing it under five headings was as follows (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914):

- The education life of these haters, up to 189 in number together with non-residential daytime students, should not be completely destroyed.
- It mainly stemmed from mismanagement and the failure to fulfill the promise given by the province that the expelled students would be placed in other Sultanis after the incident.
- Although some of the students who left the school were smart and hardworking, a significant portion of them cannot distinguish between the good and the bad aspects of their actions.
- It was recognized that some of the students who were on the way to go to the Ministry of Education in Istanbul were unwittingly/unintentionally exploited as an instrument for the emergence of an extreme and malevolent situation.

- The administrative board of the French School in Bursa provoked the students by inviting them and declaring that they would admit them to their schools, and the issue could be a ground for further political intrigue.

Based on these conditions and the importance of the event, Adil Bey uttered that he intended to fulfill the requests of the students by taking the approval of the governor's office. He stated that the students in Bursa would provide financial aid to poor students who were expelled from the school before and resided in Istanbul at that time, and also asked these students in misery to be assisted and guided by the Ministry (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

On the other hand, Adil Bey initially voiced that he did not have a certain opinion that the Bursa Sultani teachers displayed an encouraging attitude towards the student uprising in question. Adil Bey guessed that "... neither the mental states of the students nor the teachers were properly diagnosed and judged in this uprising incident...". In addition, he paid attention to behave with the aim of "... not sacrificing a tiny bit of honour on behalf of the Ministry of Education and at the same time acting in a compassionate manner ..." (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

Adil Bey also made explanations about the repercussions of the Sultani uprising in the Bursa Darümuallim. According to his expressions, on the day of the Sultani incident, a disturbance arose among the students of Darümuallimin due to rejecting the Turkish teacher. However, the administrative board of the school immediately took action and prevented this incidence. Each classroom was visited separately, and speeches were given to soothe the students and warn them not to participate in any action. Besides, a meeting was held with the schoolteachers to explain the teachers' duties and responsibilities against the Ministry of Education. Necessary precautions were taken to prevent a similar and newer incident in the Darümuallim as in the Bursa Sultani (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

The response was not delayed to the telegram including a report of Adil Bey, the General Director of Secondary Education Department of Ministry of Education. In the letter from the Ministry of Education, it was mentioned that there was no drawback in the admission of other students to the school excluding "those whose names were included in the report of the investigation committee and those whose bad condition was clearly known by the school administration". In addition, it was ordered to determine an application period for the admission of the students and make a public announcement regarding the subject, and to admit the students who declared their regret in their petition (BOA. MF.MKT. 1197/3, 4-5 May 1914).

In a letter sent by Adil Bey to the Grand Vizier Office a few days after this decision, on May 8, 1914, he wrote that the practice regarding the admission of the students to the school had a significant effect on the resolution of the incident. Adil Bey stated that the financial situation of the students became more and more pitiful and that the "permission" of the students prevented the influence and intervention of foreign actors and saved these innocent young people from a bad situation (BOA. MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 May 1914).

At last practice, the rebel students who played the leading role in the incident were not admitted to the school. However, a distinction was made between the students who directly contributed to the uprising movement in another telegraph dated May 9, 1914, sent from the central office. Accordingly, those who confessed by telling the incident in its reality

were asked to be admitted to the school by keeping their identities anonymous (BOA. MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 May 1914).

The Other Side of the Coin: Conspiracy of Anti-Government Politicians

After finishing his investigation on the uprising in the Bursa Sultani, Adil Bey, the General Director of Secondary Education Department of Ministry of Education, wrote an article dated 8 May 1914 addressing the Grand Vizier Said Halim Pasha, explaining and summarizing the current situation. Adil Bey stated that the person who mostly supported the students during the preparation and implementation stages of the uprising movement was Reşad Bey. So much so that, he enabled the students to seize the wireless phone line of the school on the first day of the movement and encouraged the movement. However, the most striking detail was that Reşad Bey had previously worked with Kütahya Minister Ferit Bey at the İfham and Vazife newspapers (BOA. MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 May 1914). The person called "Ferit Bey" by Adil Bey was Ahmet Ferit Tek, one of the people who mostly opposed the Committee of Union and Progress, which held the governmental authority of the period.

On the other hand, Adil Bey indicated that Ahmet Remzi Efendi played an active role in spreading the uprising movement by affecting the students in other schools with the expressions of "... the person who encouraged the students by staying here until the day I arrived was Ahmet Remzi Efendi, the clerk of Hamdullah Suphi Bey, and a student of the Istanbul Sultani...". Remarkably, Ahmet Remzi Efendi was the clerk of Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey. Hamdullah Suphi, as it was widely known, was a person who opposingly acted to the Committee of Union and Progress in those years, in other words, took part in the same party with Ahmet Ferit.

Another finding of Adil Bey, who carried out the inspection, about Hamdullah Subhi was that the school principal was provoked and supported by Hamdullah Subhi as well as his lack of administration in the uprising movement. A divergent judgment can be reached based on the knowledge that schoolteachers clearly admitted both verbally and in black and white with the expressions of Adil Bey "...they verbally confessed hatefully/aggrieved party. Some of them gave a written testimony...". That is to say, it was not a simple student protest as the school principal did not come to the school on the day of the incident with an excuse and did not take the necessary precautions even though he was previously informed about the incident and did not establish the authority as he acted negligently before and after the incident, and more importantly, Hamdullah Subhi, one of the political opponents of the period, was behind his attitude. Based on the available data, it can be argued that this serious uprising, which is understood to stem from various problems experienced by students at school, was a well-planned anti-governmental political conspiracy from beginning to the very end (BOA. MF.MKT. 1197/59, 1-2, 8 May 1914).

It was clear that two prominent names, Ahmet Ferit and Hamdullah Suphi, somehow supported the student uprising in the Bursa Sultani based on the relevant letter sent by Adil Bey to the Grand Vizier which including his comments and evaluations. In addition, Fuad Bey, who was known as the Beylerbeyi Fuad, and had been a consulate during the Kamil Pasha Cabinet, substantially provoked the incident. Edib Bey, the father of Halide (Edib Adivar) and was the Regie Director of Yanya and Bursa (Baydar, 2015:19), was among those who initiated the incitement of the students to revolt and spread the news against the Grand Vizier's Office (BOA. MF.MKT. 1197/59, 1-2, 8 May 1914).

As mentioned before, the rebel students took shelter in the Turkic Association when they went to Istanbul to spread the rebellion. The other side of the event becomes clearer considering the factors of the Turkic Association's support for the actions of rebel students and Reşad Bey's, one of the Bursa Sultani instructors, sending money to the students in the Turkic Association together. Ahmet Ferit Bey was the Head of the Board of Directors of the Turkic Association, which was founded on 12 March 1912 as a manifestation of the opposing ideas to the Committee of Union and Progress. Such kind of an evaluation based on the available data strengthens the idea that the emergent uprising movement, which broke out due to some of the students' unrest at school, was supported by the anti-governmental parties of the period and turned into a "conspiracy" against the government. Finally, Adil Bey's expressions of "...The whole setup was firstly directed to Grand Vizier Authority and secondly to the government and committee." clearly indicated that the action was carried out directly against the Grand Vizier Authority and secondarily to the Government and the Committee of Union and Progress (BOA. MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 May 1914). It was understood that the politicians who came together with the opposing ideas to the Committee of Union and Progress, which holding the governmental authority of the period, made an intense effort exclusively to spread the rebellion movement to other schools with a nationwide repercussion and thus to put the Grand Vizier's Office and the government into trouble.

The Bursa Home of Teachers is Closing!

The Bursa Home of Teachers was established in late 1913 as a teacher organization in Bursa. The honorary president of this organization, which was founded under the leadership of Ethem Nejat Bey, the Director of Bursa Darülmualimin, was Prince Abbas Halim Pasha, the governor of the Hüdavendigâr Province at that time. The Home of Teachers organization, which was established to ensure unity and solidarity among teachers and to protect them from unfavourable habits and sluggishness, was considered as a teacher club rather than a full-fledged association. The following expressions about the Home of Teachers were included in an article published in the December 1913 issue of Yeni Fikir Magazine, which functioned like the club's publishing organ⁴.

Teachers in Bursa opened the Home of Teachers with the encouragement of some entrepreneurs and patriots. The goal was: To unite teachers around similar ideas and the national purpose, to create harmony in educational practices, to inform the teachers about the scientific developments in education through conversation or discussion, and especially to save the teachers from the culture of a coffeehouse. Many of our teachers would rush to the coffeehouses as soon as they finished their schoolwork, drink coffee and smoke water pipe in front of the public, and even play backgammon, etc. This was the case not only in Bursa but everywhere. Thank God, the Home of Teachers will save them from this kind of laziness. The Home of Teachers will always be open, subscribe to all newspapers and magazines, and even have coffee, tea, and water pipe to discourage teachers from going to coffeehouses.

As can be understood, it was aimed to create an environment where teachers can read newspapers and magazines, have conversations and discussions and unite around a national

⁴ The original form of the text (Muallimler Yurdu, 1913:586) or its simplified form (Akyüz, 2007) can be obtainable. In addition, Yeni Fikir Magazine started to be published by Ethem Nejat and Ahmet Ferit Beys in the city of Manastir in 1911 (Erkek, 2012:197-213).

feeling by establishing the Home of Teachers. It was clear that the Bursa Home of Teachers was not a long-lasting organization despite its original purposes due to its role in supporting the student uprisal in the Bursa Sultani. It was pointed out in an official letter written by the Ministry of Education to the Hüdavendigâr province dated May 5, 1914, that the actions of the Bursa Sultani students were found to have resulted from the Bursa Home of Teachers as a result of the laborious investigation. The governorship was asked to close the abovementioned club and inform the Ministry of Education regarding the consequences as it was not appropriate for the teachers to establish a society other than their official duties (BOA. MF.MKT. 1197/3, 5 May 1914).

The order for the closure of the Home of Teachers was reiterated in another official letter regarding the same issue dated May 7, 1914 written by the Ministry of Education to the Hüdavendigâr Provincial Directorate of Education. In addition, the directorate was asked to dismiss the primary school teachers who resisted entering the club building despite its closure (BOA. MF.MKT. 1197/3, 9 May 1914).

As a result, the Home of Teachers, which was founded under the leadership of Ethem Nejat Bey, the director of Bursa Darülmualim, was closed by the Ministry of Education, due to its provocative role in the uprisal of Sultani students not even after a year since it opened.

Conclusion

The current student rebellion, with its unique characteristics in the Ottoman Bursa within the scope of the multi-faceted mobility of the Second Constitutional Period in the first quarter of the 20th century, can be dealt with two closely relevant themes, *the tradition of the past* and *the legacy for the future*. Considering the tradition of the past, it can be argued that the aforementioned rebellion had invisible but organic ties with the student riots since the Tanzimat Period when the modern educational culture in the Ottoman Empire started to be institutionalized rapidly. As stated in the introductory part of the study, the events and facts such as the student riots that broke out in Istanbul in 1853 and 1876, the establishment of the Committee of Union and Progress by a group of students organized in the School of Medicine, and the committee's strengthening as far as taking over the government of the country built up the historical experience and social sensitivity dimension in a sense to bolster the students to revolt. In other words, the student profile created by the Ottoman modern educational system preferred to struggle by dealing with the systematic problems and impositions rather than accepting them as they were. They acted quite bravely to rebel even if they may lead to serious threats to the existence of the state. In other words, they reacted according to the level of development during the period they lived in, and they established their particular equations based on past experiences.

The student uprising that broke out in the Bursa Sultani during the first half of 1914 enlarged as a result of the strong resistance of the activist students and was about to spread to many schools in the Ottoman country. Therefore, the respective state authorities were very anxious and had to take preventive measures in many parts of the country such as Bursa, Aydın, and Istanbul. The school administration's long-standing mistakes, the political considerations of foreign actors, and provoked teachers, just like students, were among the fundamental factors that change the nature of this uprising. The suspicious behaviours of Sami

Bey, the principal of the school, especially before and after the rebellion, and his avoidance of making the necessary interventions to calm the incident gave the impression that he was in cooperation with some political formations. In addition, it was observed that some teachers at school supported the students who participated in the uprising. Based on this, it was understood that there were some factions between the school administration and its teachers. When the case is considered within the scope of the political conjuncture of the period, it proves the fact that factions in the administrative mechanism of the Ottoman State emerged not only among top-level soldiers and bureaucrats but also in the lower units of the state. In other words, the vigorous political and intellectual practices that took place in the Ottoman Empire during the Second Constitutional Era were not only limited to the capital Istanbul and certain circles there but also spread to the schools located in the provinces outside the center.

However, it should be noted that the student revolt in question - like the previous student movements - emerged and developed depending on the political, social, and educational conditions of the period. Such movements, which gained momentum especially during the Sultan Abdülhamid II and the Second Constitutional Era, can be considered as a characteristic feature of modernized Ottoman education. The students, who once organized under the Committee of Union and Progress to overthrow Abdülhamid II, later organized against the Committee of Union and Progress as a result of disagreements and factions among themselves. Therefore, the reflections of the political transformations on the Ottoman education system rapidly increased the formation and development of modern student organization culture. For the Sultani uprising under investigation, it was determined that the political conjuncture aimed to enlarge the dimension of the student movement by approaching the issue based on their theories. Opposing circles of the period wanted to politicize the event by supporting the student uprising and exploiting it as a trump card against the government. As a result, the student uprising in the Bursa Sultani indicated that the students were involved in politics under the conditions of the period either by their own will or by means of those circles. From this point of view, it could be asserted that the spheres of action-reaction in the relationship between education and politics in the modern period have become clearer and the tradition of rebellion has become stronger based on its predecessors in the modern period.

From the perspective of the *legacy for the future*, it should be emphasized that the students act with the principle of “the ends justify the means” with the provocative and guiding effect of certain political-social circles, organizations, and individuals within the state. In this regard, students received support from a schoolteacher in the first stage of the uprising in the Bursa Sultani. The case was expanded from Bursa to the Ottoman capital with their provocative instructions to spread the rebellion. A group of students departing from Bursa went to Istanbul and sought political support for their actions. According to one of the remarkable findings of the study, they found the support they were looking for in a newly established non-governmental organization of the period: The Turkic Association. The Turkic Association, which was established on 12 March 1912, shortly before the incident and which was one of the leading political-social-cultural non-governmental organizations of the subsequent Turkish Republic, was a place of shelter for rebel students. It can be alleged that it supported the student revolt in question and even played an important role in making the events anti-government although the expression of “... will never engage in politics and will

never serve political parties ...” (Akçura, 2001:237; Aktar, 1999:83) was included in the establishment regulations of the Turkic Association.

This incidence may have formed the basis for the relationship between the subsequent student revolts and political and social organizations such as parties, associations, and societies illustrating how they attempted to respond to the needs of the society especially during the Second Constitutional Period. Numerous student organizations such as The Ottoman Society of Sciences (1908), The Ottoman Social Education Club (1909), The Educational Grants Society (1909), The Girls’ Sultani Society (1909), The Cretan Educational Publishing Association (1910), The Language Publications and Education Society Among the Ottoman Components/Nations (1911) and exclusively The Darülfünun Student Society (1910) and The Turkic Association (1912) ensured cooperation and solidarity among the students by focusing on education together with their activities in different areas (Yamak, 2009; Gündüz, 2010:1112; Akyüz, 2012; Eraslan & Karadoğan, 2013; Erdal & Aydın, 2017; Pustu, 2018), but they were also effective in the development of reactions such as raising organizational awareness, acting together, seeking rights, struggling with action (Aktar, 1999:84; Şahin, 2015:265-280; Kaya, 2019:607). In addition, the attitude of political actors towards student events and their efforts to direct and exploit them in line with their intentions were the salient features of this period. The guiding and provocative roles of the opposing political circles of the period were influential for the rebellion and demonstration of the Ottoman youth at higher education during the Second Constitutional Era as pointed out by Aktar (1999:210). In a similar vein, it is an undeniable fact that non-governmental organizations, political parties, and other political-social interest and pressure groups of the period were highly significant in the student riots that took place several times in the Republic of Turkey. As in almost every subject, the practices experienced during the Second Constitutional Monarchy Period became a tradition and inherited by the Republic of Turkey. Therefore, it can be claimed that the student revolt in the Bursa Sultani has also influenced the subsequent student riots in Turkey in later periods in terms of becoming a tradition and encouraging the students based on their characteristics such as its emergence, spread, support, and consequences and the reaction of the governmental power.

Statement of Contribution Rate: The whole procedure of this study was realized as a result of the equal contributions of both authors.

Conflict of Interest Statement: The authors declare that there is no conflict of interest.

References

- Akçura, Y. (2001). *Yeni Türk devletinin öncüleri -1928 yılı yazıları-* (2. Baskı). Nejat Sefercioğlu, (yay. haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Aktar, Y. (1999). *İkinci Meşrutiyet dönemi öğrenci olayları (1908-1918)* (2. Baskı). Ankara: Gündoğan.
- Akyüz, Y. (2007). Doğuşunun yüzüncü yılında Türkiye’de öğretmen örgütlenmesinin ilk on yılına bakışlar (1908 - 1918). *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. (22), 1-50.

- Akyüz, Y. (2012). *Türkiye'de öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkileri:(1839-1950)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. & Öztürk, F. (2002, Eylül). Ethem Nejat ve Ferit Bey'in ilk ağaç bayramı girişimi. *Tarih ve Toplum*, 38(225), 157-162.
- Baydar, M. (2015). *Edebiyatçılarımız ne diyorlar*. İstanbul: İletişim.
- Becerikli, S. & Demirel, M. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet Bursa'sına miras kalan öğretmen okulları (1883-1975). *History Studies*, 9(1), 65-84.
- Bilmiş, H. G. (2019). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bursa'da mimarlık ortamı* (unpublished dissertation). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BOA. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) MF.MKT. (Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi) 1197/3; 1197/59.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2011). *Bursa'nın köklü eğitim kurumları Bursa Erkek Lisesi (Bursa Mekteb-i Sultanisi)*. Aziz Elbas - Ahmet Erdönmez (Proje Koordinatörü). Bursa: Bursa Kültür A.Ş.
- Çetin, A. (2002). Bursa'da bir eğitim-öğretim kurumu: Bursa İdâdîsi (1883) ve sosyo-kültürel önemi. *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999) Bildiriler Kitabı* (p. 785-799). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çetin, O. & Hızlı, M. (1999). Bursa Mekteb-i Sultanisi (Bursa Erkek Lisesi) ve şeref defteri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(8), 75-95.
- Demirel, F. (2015). Dârümuallimin-i Âliyede Fenn-i Terbiye dersi ve bir öğrenci İsyanı. *Bellekten*, 79(284), 319-334.
- Dörtok Abacı, Z. (2018). II. Abdülhamid Döneminde Bursa'nın mekânsal ve kültürel dönüşümü. *Bursa Günlüğü*, (2), 4-13.
- Eraslan, L. & Karadoğan, U. C. (2013). Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde eğitim temalı ilk gençlik örgütlenmeleri. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 46-67.
- Erdal, S. & Aydın, S. (2017). Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918) Öğretmen Cemiyetleri ve Terakki-i Maârif ve İttihâd-ı Muallimin Cemiyeti (1908-1918). *TAED, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), 409-435.
- Erkek, M. S. (2012). Osmanlı Devletinde ilk Türkçü eğitim dergisi: Yeni Fikir. *History Studies* 4(1), 197-213.
- Ethem Nejat (1914, 14 Mayıs /R. 1330, 1 Mayıs). Mekteplerde isyan. *Yeni Fikir*, 3(21), 651-655.
- Fortna, B. C. (2005). *Mekteb-i Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İslâm, devlet ve eğitim*. Pelin Siral (çev.). İstanbul: İletişim.
- Fraenkel, J., Wallen N. & Hyun, H. (2011). *How to design and evaluate research in education*, New York: Connect Learn Succeed.
- Gündüz, M. (2010). II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I). *Turkish Studies*, 5(2), 1088-1120.
- Hüdavendigâr Vilâyet Sâlnâmesi, H. 1303 (1885/1886).

- Kaya, A. (2019). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilk yıllarına Türk gençliğinin örgütsel ve düşünsel gelişimi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19(39), 589-612.
- Mehmed Zeki (1914, 14 Mayıs /R. 1330, 1 Mayıs). Ağaç bayramı. *Yeni Fikir*, 3(21), 666-675.
- Muallimler Yurdu. (1913, December). *Yeni Fikir*, (III), 18.
- Öztürk, E. (2018). Türkiye ve Fransa'da 1968: Fransa'daki Mayıs ayaklanmasını başlatan öğrenci hareketinden farklı yönleriyle Türkiye'de sosyalist öğrenci hareketi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 371-415.
- Pustu, Y. (2018). Nizamnamelerine göre II. Meşrutiyet Döneminde muallim örgütlenmeleri (1908-1919). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(2), 1-40.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research Techniques*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Şahin, M. (2015). Darülfünun Talebe Cemiyetince gerçekleştirilen bir eylem: "Tramvay olayı". Eren Akçiçek ve Fevzi Çakmak (ed.). *Vatan ve sıhhat "Tıbbiyenin Yurtseverliği"* (p. 265-280). İzmir: Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği.
- Vurgun, A. (2018). *II. Abdülhamid döneminde Bursa'da eğitim-öğretim faaliyetleri*. (unpublished dissertation). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vurgun, A. & Engin, V. (2019). II. Abdülhamid Döneminde Bursa'da ilkokullara bakış. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 250-265.
- Yamak, S. (2009). *II. Meşrutiyet Döneminde paramiliter gençlik örgütleri* (unpublished dissertation). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücel, A. (1999). *II. Meşrutiyet Dönemi öğrenci olayları (1908-1918)* (2. Baskı), Ankara: Gündoğan.

This page left blank...

Bir öğrenci ayaklanmasının anatomisi: Osmanlı eğitim sisteminde siyasetin etkisi perspektifinden Bursa Sultani Mektebi vakası (1914)

Eyüp CÜCÜK

Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, E-posta: cucukeyup@gmail.com

Erkan IŞIKTAŞ

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, E-posta: erkanisiktas@siirt.edu.tr

Makale Bilgisi

Makale Türü	Araştırma & İnceleme
Geliş Tarihi	14.03.2021
Kabul Tarihi	01.05.2021
DOI Numarası	https://doi.org/10.17497/tuhed.896543
Kaynak Göster	Cüçük, E. & Işıktaş, E. (2021). The anatomy of a student uprisal: The case of the Bursa Sultani (1914) from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system. <i>Turkish History Education Journal</i> , 10(1), 115-134. https://doi.org/10.17497/tuhed.896543
Etik Beyannamesi	Bu çalışma tüm etik ve telif hakkı kurallarına uygun olarak hazırlanmış olup etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Bilgi Notu	Bu çalışma, 20-22 Nisan 2018 tarihinde Mardin’de düzenlenen III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi’nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

Bir öğrenci ayaklanmasının anatomisi: Osmanlı eğitim sisteminde siyasetin etkisi perspektifinden Bursa Sultani Mektebi vakası (1914)

Eyüp CÜCÜK

Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, E-posta: cucukeyup@gmail.com

Erkan IŞIKTAŞ

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, E-posta: erkanisiktas@siirt.edu.tr

Öz

Bu araştırmada; siyasetin Osmanlı eğitim sistemine etkisi bağlamında Bursa Sultani Mektebinde 1914 yılında gerçekleşen bir öğrenci ayaklanmasının oluşumu, gelişimi ve sonuçlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bursa Sultani Mektebi, başkent İstanbul'a yakınlığı itibarıyla taşradaki modern eğitim politikalarının hızlı ve etkili bir şekilde uygulandığı yer olarak bilinen Hüdavendigâr vilayeti merkezindeki Bursa şehrinde yer almaktadır. Bu özelliğinden ötürü adı geçen mektepteki öğrenci ayaklanmasının bürokrasiye nasıl yansıdığı, kurumlar arası yazışmalarla gerekli araştırma ve soruşturmanın nasıl yürütüldüğü ve gerekli tedbirlerin nasıl alındığının ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Öğrenci ayaklanmasını tüm ayrıntılarıyla ve sistematik bir şekilde incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel bir yaklaşımla oluşturulmuş olup özgün ve birincil kaynaklara dayalı bir eğitim tarihi araştırması olarak tasarlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında yapılan taramalar neticesinde temin edilen belgeler ışığında tarihsel bir inceleme yapılmıştır. Osmanlı Türkçesiyle yazılı bu belgeler; tarih biliminin gerektirdiği yöntem ve metotlar çerçevesinde incelenerek ayaklanmaya dair tarihsel olay örgüsü yeniden kurgulanmıştır. Buna göre; 28 Mart 1914 tarihinde Bursa Sultani Mektebinde bir grup öğrenci muhtelif sebeplerle ayaklanma çıkararak mektebi terk etmiştir. Öğrenciler, Bursa'daki Darülmüallimin ve Ziraat Mektebi öğrencilerini de isyana teşvik etmiş ve şehrin sokak ve çarşısında dolaşarak halk arasında propaganda yapmışlardır. Bu olay gittikçe hararetli bir hal alarak İstanbul başta olmak üzere Bursa civarındaki birçok ilde yer alan mektepleri ve öğrencileri tehdit eder bir duruma gelmiştir. Bunun üzerine merkezden bölgeye müfettiş tayin edilerek etraflı bir soruşturma başlatılmıştır. Bu isyan hareketi, devlet tarafından gerekli tedbirlerin alınması suretiyle bastırılmış olsa da yetkilileri bir süre uğraştıran önemli bir öğrenci vakası olarak tarihte yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk eğitim tarihi, Bursa Sultani Mektebi, öğrenci isyanı

Giriş

Eğitimde modernleşmenin küresel ölçekte yayılım gösterdiği 19. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadarki tarihsel süreçte dünyanın pek çok yerinde öğrenci isyanları meydana gelmiştir. Bu isyanlar, modern devlet ve toplumların mukadderatında köklü değişimlere yol

açabılmıştır. Benzerlik ve farklılıklarıyla dramatik sonuçlar doğurduğu bilinen söz konusu öğrenci isyanlarının, Osmanlı Devleti'nde de devlet ve toplum hayatını etkileyerek şekillendiren oldukça önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

1876-1909 yılları arasında Osmanlı tahtında oturan Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı, eğitimde modernleşme adına oldukça önemli değişikliklerin yaşandığı bir süreç olmakla birlikte öğrenci isyanlarının da hat safhada görüldüğü bir dönemdir (Aktar, 1999:93-107). Bu dönemde isyan, protesto, miting şeklinde cereyan eden öğrenci hareketlerinin bir hayli fazla olduğunu vurgulamak gerekir. Özellikle Abdülhamid'in istibdat yönetimini yıkararak anayasal düzene geçişi sağlamak gibi bir amaç edindiği görülen bu öğrenci hareketleri onun saltanatının sona erişinde önemli bir etken olmuştur. 24 Temmuz 1908'de gerçekleştirilen bir devrim neticesinde Meşrutiyet yeniden ilan edilmiş ve parlamenter-anayasal düzene geçilmiş olmasına rağmen öğrenci isyanları bu dönemde de sürekliliğini ve güncelliğini korumuştur (Aktar, 1999:261). II. Meşrutiyet Dönemi'nde yükseköğrenim öğrencilerinin katılmış olduğu toplantı, miting ve gösterileri inceleyen Aktar (1999:109-158), bu dönemdeki söz konusu eylemleri II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki günlerde, 31 Mart Olayı öncesinde ve Balkan Savaşları öncesindeki olaylar olmak üzere üç ana başlıkta ele almıştır. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapının yanı sıra iç ve dış politik-askeri sorunların etkisiyle belirli dönemlerde alevlendiği anlaşılan onlarca olay; öğrencilerin siyasi parti, kurum ve kuruluşlar ile muhalif kliklerin veya bunlara hizmet eden kişilerin menfaatperest söylemlerine tam anlamıyla angaje olduğunu göstermektedir (Aktar, 1999:210). Bir başka deyişle geniş halk kitleleriyle birleştiğinde oldukça etkili olan öğrenci gücü, devrin çıkar ve baskı grupları tarafından belirli politik saikler doğrultusunda ve pragmatist bir yaklaşımla kullanılmıştır. Osmanlı hükümetleri ise bu dönemdeki öğrenci olaylarına karşı barışçıl çözümler aramak yerine cezai yükümlülükler ve sıkıyönetim ilanı ile cevap vermiştir (Aktar, 1999:262).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde çokça görülen öğrenci olaylarını farklı örneklerle sunarak açıklamak mümkündür. Bu doğrultuda 1913 yılı Haziran ayında İstanbul'da bulunan Darülmualimin-i Aliyenin İbtidai şubesi öğrencileri Muallim Cevdet'in Fenn-i Terbiye adlı dersini boykot etmek suretiyle mektepte isyan başlatmışlardır. Süreç içerisinde okul idaresi ve Maarif Nezareti ile öğrenciler arasında güç mücadelesine dönüşen bu olay dönemin hararetli atmosferini ortaya koymasından bakımından karakteristik bir özellik arz etmektedir (Demirel, 2015:323-332). Öte yandan Yeni Fikir Dergisi'nin 14 Mayıs 1914 tarihli sayısında yer alan bir yazıda, Meşrutiyet'in yeniden ilanından sonraki süreçte çok sayıda öğrenci isyanı ve grevinin yaşandığını belirten Ethem Nejat, 1914 yılını "mekteb ihtilalleri senesi" olarak nitelendirmiştir (Ethem Nejat, 1914:652). Yine aynı yazıda İzmir Darülmualimininden çıkan isyan ateşinin dolaşarak Konya, Sivas (?), Suriye, Edirne Darülmualiminlerine sıçradığını ve nihayet Bursa Sultani Mektebine ulaştığını belirtmiştir. İlk defa bu araştırma kapsamında ayrıntılı bir şekilde incelemeye alınan 1914 yılında Bursa Sultani Mektebinde ortaya çıkan öğrenci isyanı da Osmanlı öğrenci isyanları tarihi literatüründe yer alması gereken oldukça önemli bir vakıdır.

Söz konusu öğrenci ayaklanmasının gerçekleştiği Bursa şehri, Osmanlı Devleti'nde modern eğitim uygulamalarının taşraya yansması açısından iyi bir örnek teşkil etmiştir. Osmanlı klasik döneminde çok sayıda sıbyan mektebi ve medresenin inşa edildiği Bursa, Tanzimat (1839) ile başlayan değişim sürecinde de çok sayıda modern yapıda eğitim-öğretim kurumlarına ev sahipliği yapmıştır (Bilmiş, 2019; Vurgun ve Engin, 2019). Başta Bursa Darülmualimini (Becerikli ve Demirel, 2017:65-84) olmak üzere Bursa'da ibtidai, rüşdi, idadi ve diğer meslek okulları gibi ilk modern eğitim kurumları Sultan II. Abdülhamid zamanında

kurulmaya başlanmıştır (Vurgun, 2018). Bu kurumlardan biri olan “Bursa Mekteb-i İdâdî-i Mülkîsi” 3 Ağustos 1885 yılında Veli Şemseddin Mahallesi’nde bulunan Akif Paşa Konağı’nda, “Mekteb-i Rüşdiye-i Mülkîyesi” ise İbrahim Paşa Mahallesinde açılmıştır (Hüdavendigâr Vilâyet Sâlnâmesi, H. 1303:241). Söz konusu mektebin kuruluş amacı; devletin bürokratik alanda ihtiyaç duyduğu personeli yetiştirmektir (Dörtok Abacı, 2018:7). Bu bağlamda mektebin eğitim-öğretim süresi dört yıl olarak belirlenmiş ve mektepte gündüz öğretimi gerçekleştirilmiştir. Ancak 1893-1894 yıllarından itibaren mektebin yapısında, ders programlarında ve işleyiş usullerinde değişikliğe gidilmiş, öğrenim süresi yedi yıla çıkarılmış ve yatılı sisteme geçilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Sultani hüviyetine kavuştuktan sonra ders programları, idare ve eğitim öğretim kadrosu ile teşkilatı ve yapısal işleyişinde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Yeni düzende 7 yıllık Sultani mektebinin 3 sınıfı rüştiye, 2 sınıfı nehari idadi, iki sınıfı ise yatılı idadi kısmı olarak ayrılmış olup ders programları buna göre yeniden şekillendirilmiştir (Çetin, 2002:792). 1910 yılına kadar “Bursa Mekteb-i İdâdî-i Mülkîsi” adı altında hizmet veren bu mektebin adı, birtakım yapısal değişim ve dönüşümler sonucunda 1911 yılında “Bursa Mekteb-i Sultânîsi” olarak değiştirilmiştir. On iki yıl boyunca bu ad ile eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten mektep, 1926 yılında “Bursa Erkek Lisesi” olarak adlandırılmış ve günümüze bu isimle ulaşmıştır (Çetin ve Hızlı, 1999:75-95; Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2011; Vurgun, 2018).

Bursa’da modern eğitimiyle adından söz ettiren Bursa Sultani Mektebi, 1914 yılı başlarında ciddi bir vakıa ile karşı karşıya kalmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi öğrenci isyanları ve Bursa’daki eğitim durumunu ele alan literatürdeki çalışmalarda hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan söz konusu vakıa, ilk bakışta sıradan bir öğrenci ayaklanması olarak görünmektedir. Ne var ki dönemin eğitim hayatını sekteye uğratmakla birlikte hem merkezdeki hem mahallindeki idarecileri bir hayli uğraştıran bu ayaklanmanın dikkat çekici yönleri bulunmaktadır. Bu itibarla ki bu çalışmada söz konusu ayaklanmanın bilhassa sıra dışı yönleri üzerinde durulmuştur. Böylelikle elde edilen verilerden yola çıkılarak tarihi bir vakanın öyküsü ve olay örgüsü elde edilen nesnel bulgularla yeniden kurgulanmaya çalışılmıştır.

Tarihi kayıtlardan edinilen bilgiler ışığında gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, 1914 yılında Bursa Sultani Mektebinde ortaya çıkan öğrenci ayaklanmasının ayrıntılarına ulaşarak tarihsel bir tahlilini yapmaktır. Bu çerçevede öğrenciler tarafından Bursa Sultani Mektebinde çeşitli sebeplerle mektebin idari yönetimine ve eğitim kadrosuna yönelik başlatılan ve süreç içerisinde devlet yetkililerini oldukça uğraştırdığı anlaşılan ayaklanma hareketinin anatomisi incelenmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada odaklanılan temel araştırma sorusu şu şekilde ifade edilebilir:

Siyasetin Osmanlı eğitim sistemine etkisi bağlamında Bursa Sultani Mektebinde 1914 yılında baş gösteren öğrenci ayaklanmasının oluşum ve gelişim süreciyle sonuçları nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bursa Sultani Mektebinde 1914 yılı başlarında meydana gelen bir öğrenci ayaklanmasını; tüm ayrıntılarıyla ve sistematik bir şekilde (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2011:535) incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel bir yaklaşımla oluşturulmuş olup özgün ve birincil kaynaklara dayalı bir eğitim tarihi araştırması olarak tasarlanmıştır.

Veri Kaynakları ve Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın verileri, doküman incelemesi yoluyla toplanmış olup temel veri kaynağını, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığının Osmanlı Arşivi fonlarında yapılan incelemeler neticesinde temin edilen belgeler oluşturmuştur. Bu tarihi belgelerin bir kısmı Bursa Sultani Mektebinde gerçekleşen öğrenci ayaklanması hakkında İstanbul'da bulunan Maarif Nezareti ile Hüdavendigâr Vilayeti ve Vilayet Maarif Müdüriyeti arasında telgraf yoluyla gerçekleştirilen yazışma kayıtlarından oluşmaktadır. Diğer bir kısmı ise olay yerine soruşturma yapmak üzere görevlendirilen Hüdavendigâr ve Aydın Vilayetleri Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai (?) Bey'in Maarif Nezaretine ve Maarif Nezareti Tedrisat-ı Taliye Genel Müdürü Müslihiddin Adil Bey'in Sadrazamlık Makamına sunduğu tahkikat raporlarıdır. Osmanlı mekteplerinde öğrenci isyanları konusuna ilişkin olarak gerçekleştirilen arşiv çalışmaları esnasında yapılan taramalarda karşılaşılan ve ilgili literatür incelendiğinde daha önce herhangi bir çalışmada ele alınmadığı anlaşılan bu raporlar araştırmaya özgün veri sağlayan belgeler olarak oldukça önemlidir. Ayrıca ayaklanmayla ilgili gerekli tedbirlerin alınması için Maarif Nezaretinin çeşitli devlet kurumlarıyla gerçekleştirdiği bazı yazışma kayıtlarına da ulaşılmış olup tüm bunlar araştırmanın birincil veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, bu araştırma arşiv kayıtları ve diğer tarihsel dokümanlar üzerinden gerçekleştirilmiş olduğundan etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenen Osmanlı Türkçesiyle yazılı dokümanların analize hazırlanması sürecinde odaklı tarama, tasnif ve tahlil çalışmaları ile transkripsiyon ve transliterasyon çalışmaları bir arada yürütülmüştür. Bursa Sultani Mektebindeki öğrenci ayaklanmasına ilişkin orijinal bilgi sağlayan söz konusu veri setinin çözümlenmesi sürecinde kullanılan içerik analizi yöntemi kapsamında ise eksensel (eksenel) kodlamalar yapılarak analizler gerçekleştirilmiştir (Strauss ve Corbin, 1998). Bu süreçte ortaya çıkan bilgi ve bulgular, ihtiyatla ve karşılaştırmalı bir biçimde ele alınarak değerlendirilmiştir. Kronolojiye de uygun şekilde söz konusu öğrenci ayaklanması eldeki veriler ışığında yeniden kurgulanmış; ayaklanma süreci günü gününe takip edilerek yaşanan olayların ayrıntılarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Ayaklanmaya İlişkin İlk Bilgiler ve Öğrencilere Yaptırım Kararı

Hüdavendigâr ve Aydın Vilayetleri Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai Bey'in Maarif Nezaretine hitaben yazdığı ve 6 Mayıs 1914 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen soruşturma dosyasında, Bursa Sultani Mektebindeki öğrenci ayaklanmasına ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır¹. Buna göre; Mart ayı sonuna doğru Hüdavendigâr Vilayeti Maarif Müdürü Hilmi Bey, Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai Bey'e özel bir mektup göndermiştir. Bu mektupta, Bursa Sultanisinde öğrencilerin "mektepte çalışan memur, muallim ve mubassırlardan birkaçını istemedikleri" ve bu sebepten ötürü bir isyana giriştiklerini haber vermiştir. Hilmi Bey, bir müfettiş tayinine gerek olmadığını mektubunda

¹ Mehmed Recai Efendi'nin Hüdavendigâr ve Aydın Vilayetleri Maarif-i Umumiye Müfettişi namıyla Maarif-i Umumiye Nezaretine göndermiş olduğu rapor ve konuya ilişkin tüm resmi yazışmalar ilgili arşiv dosyasında yer almaktadır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

bildirmiş olmasına rağmen; Müfettiş Mehmed Recai Bey, söz konusu isyan durumunun pek de hafife alınacak bir yanının olmadığını ve hatta öğrencilerin eşkıyalık yolunda İstanbul'a doğru yola çıktıklarını öğrenmiştir. Hilmi Bey'in bu olayı neden önemsiz gördüğü pek anlaşılmasa da 28 Mart 1914 tarihinde Bursa Sultanisinde yaşanan olayların vahamet derecesinin oldukça yüksek olduğu kanaati hâkimdir.

Olayın tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini anlayan ve bunun üzerine harekete geçen Mehmed Recai Bey, Maarif Nezaretinin görevlendirmesiyle birlikte 28 Nisan 1914 tarihinde Bursa'ya ulaşmıştır. Bursa'ya vardığı zaman Sultaninin yatılı öğrencilerinden 40'ı hariç olmak üzere geri kalanının mektebi terk etmiş olduğunu görmüştür. Mehmed Recai Bey'in bu eyleme dair ilk izlenimi, olayın geniş bir arka planının olduğu ve öğrencilerin buna bir süredir hazırlandığı yönünde olmuştur. Akabinde Vilayet Maarif Müdürü ve diğer mektep müdürlerinin de bulunduğu bir toplantı tertip etmiştir. Yapılan istişareler üzerine Vali'nin de onayıyla "mektebi terk itmiş olan talebenin yirmi dört saat zarfında mektebe gelip tecdid-i kayd ittirmeleri ve aksi harekette bulunanların terfik-i kayd muamelesine duçar idileceği..." ilan edilmiştir. Bir diğer ifadeyle, mektebi terk eden öğrencilerin 24 saat içerisinde mektebe gelmemeleri durumunda kayıtlarının tamamen silinmesi şeklinde bir yaptırım uygulanacağı duyurulmuştur (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Mektebi Terk Eden Eylemci Öğrencilerin Karşı Bildirisi

Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai Bey'in önderliğindeki devlet yetkililerinin mektebi terk eden öğrencilere bir uyarı ve yaptırım olarak ilan etmiş oldukları bildiri metnine, öğrencilerin cevabı gecikmemiştir. Bu itibarla eyleme girişen öğrenciler, 29 Nisan 1914 tarihinde, özellikle Müfettiş Mehmed Recai Bey'e ithaf olunan bir karşı bildiri ilan etmişlerdir. Ültimatom tarzındaki bu bildirinin orijinal metni, dönemin kayıtlarında şu şekilde geçmektedir (BOA.MF.MKT. 1197/3-2, 29 Nisan 1914):

Müfettiş Bey Efendi

Bir aydan beri iğfal edilen, aldatılan Mekteb-i Sultani talebesi hakkını kazanmak, namusunu temizlemek için son vazifesini de yaptı... Mektebi terk itdi. Belki sefalet ve zarurete da mahkûmdur. Fakat bu zaruret ve sefalet mahkûmiyet pek hakirâne, pek zelilâne, hakkını çiğnetmekten daha çok nûş, daha çok ulvîdir ve hiçbir kuvvet onları tuttıkları bu lâhutî yoldan çeviremeyecektir. Çünkü yolun gayesi hak, rehberi namusu, sâiki de vicdandır. Şimdi size iki şey teklif edeceğiz ki; bizim mektebe avdetimiz bunlara, bunların isafına menûtdur.

- Altı saate kadar nâ-hakk yere tard idilen on üç malum ve mağdur arkadaşlarımızın mektebe kabulü.
- En nihayet iki güne kadar, 24 Martta polis ve maarif ve dâhiliye müdürleri bey efendilerin nazarlari önünde bizim bütün mukaddesatımıza, Kur'anımıza, dinimize, imanınıza küfr eden hiçbir sebep yokken masum göğüslerimize süngüler ve de dipçiklerle saldıran revolverler teşhir iden polis ve jandarmaların cezalandırılması...

16 Nisan 330

Saat sekiz

Mekteb-i Sultaniyi terk idenler...

Karşı bildiri metninde ifade edildiği üzere öğrencilerin mektebi terk etme eylemlerinin iki temel gerekçesi vardır. İlki, daha önceden mektepten haksız yere atılmış olan arkadaşlarının mektebe tekrar kabul edilmemesidir. İkincisi ise 6 Nisan 1914 tarihinde görmüş oldukları kötü muamelenin aktörleri olan kolluk kuvvetlerinin cezalandırılmaması meselesidir. Öğrenciler, haklı gördükleri bu gerekçelerden hareketle mektebe dönmeleri için iki şart öne sürmüşler ve mektebe dönmelerinin bu şartların yerine getirilmesine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Bilhassa öğrencilerin, “namuslarını temizlemek” için bir hak arayışında olduklarını ve kolluk kuvvetlerinin kendilerine haksız ve kontrolsüz güç uyguladığını belirtmeleri dikkat çekicidir.

Öğrenciler, giriştikleri bu eyleme haklı bir meşruiyet sağlamak, kamuoyunun sosyal desteğini kazanmak ve nihayetinde devrin siyaset odaklarının dikkatini çekerek olayı çığırından çıkarmak için pek hararetli bir üslupla hazırladıkları söz konusu bildiri metinlerini çoğaltarak halka dağıtmışlardır. Öğrencilerin önemli bir kısmının toplumda nüfuzlu ailelere mensup olmalarından ötürü bildirimlerini dağıttıkları yerlerdeki ahaliyi çok çabuk ikna edebildikleri anlaşılmaktadır².

Mehmed Recai Bey, eşyalarını almak için mektebe gelmiş olan eylemci öğrencilerden birkaçına nasihatle bulunarak -kısmen de öğrencilerin karşı bildiriyle tepkisine cevap olarak- gereken tahkikatın bizzat kendisi tarafından yapılacağını, bunun sonucuna göre de gereğinin uygulanacağını; ancak tüm bunların altı saatte olamayacağını söylemiştir. Ayrıca öğrencilerin göstermiş oldukları tutum ve davranışların mantık dairesinin dışında olduğunu ve affedilmesi zor bir işe kalkıştıklarını ifade etmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Devlet yetkililerinin belirlemiş olduğu 24 saatlik müddet zarfında, yatılı öğrencilerden pek azı ve gündüzlü öğrencilerden de 30-40 kadarı affedilmeyi talep ederek mektep idaresine müracaat etmiştir. Diğer yandan mektebe dönmek isteyen bazı talebelerin sokaklarda diğer eylemci arkadaşları tarafından tehdit edildikleri yönündeki haberler yetkililer tarafından işitilmiştir. Bunun üzerine vakadan sorumlu yetkililer arasında, mektebe dönmeleri için öğrencilere verilen sürenin yirmi dört veya kırk sekiz saat daha uzatılması yönünde tartışma çıkmıştır. Bu konuda müfettiş, vilayet maarif müdürü ve sultani müdürü sürenin uzatılması noktasında ortak bir fikre varmış olmalarına rağmen; vali buna onay vermemiştir. Bu olaylardan sonra Sultani Mektebi, 2 Mayıs 1914 tarihinde o günkü mevcuduyla yeniden tedrisata başlamıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Mektepten Atılan Öğrenciler

Öğrencilerin, karşı bildiri hazırlamak suretiyle Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai Bey'e ilettikleri taleplerinde mevzu bahis olan mektepten atılmış 13 öğrenciye ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914):

Tablo 1

İlk Ayaklanma Neticesinde Bursa Sultani Mektebinden Atılan Öğrenciler

Okul No	Sınıfı	İsmi	Memleketi
115	12	Edhem Efendi	Kütahya

² Araştırmanın ilerleyen başlıklarında ayrıntısıyla ifade edildiği üzere söz konusu ayaklanmayla ilgili ikinci bir tahkikat için Bursa'ya görevlendirilen Maarif Nezareti Tedrisat-ı Taliye Genel Müdürü Müslihiddin Adil Bey'in raporunda öğrencilerin yayımladığı bildiri metniyle ilgili oldukça ilginç bilgiler yer almaktadır. Buna göre Müdür Adil Bey, öğrencilerin -bir değil- iki bildiri metni oluşturup bunları halka dağıttıklarını ifade etmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

142	12	Abdullah Efendi	Sanduklu
145	12	Abdullah Hayri Efendi	Bursa
102	11	Niyazi Efendi	Edremid
331	11	Süleyman Fahri Efendi	İstanbul
63	10	Ali Reşad Efendi	Sındırgı
71	10	Atıf Efendi	Mudanya
165	10	Midhat Efendi	İştıp
22	8	Ali Ragıb Efendi	Yalova
196	8	İsmail Efendi	Ustrumca
193	8	Mehmed Efendi	İştıp
181	7	Salim (?) Sırrı Efendi	İştıp
154	6	Mehmed Esad Efendi	Bosna

Atılan arkadaşlarının tekrar mektebe kabul edilmemesi üzerine mektepteki diğer öğrenciler tarafından, mektebi terk etme eylemi gerçekleşmiştir. İlk bakışta farklı bir arka planının olduğu hissedilen bu eyleme ilişkin buraya kadar ele alınan bilgiler, beraberinde birtakım soruları akla getirmektedir:

- Söz konusu 13 öğrencinin mektepten atılma gerekçesi nedir?
- Öğrencilerin, karşı bildirimlerinde de bahsettikleri üzere kolluk kuvvetlerinin şiddetli müdahalesine maruz kalmaları olayı nerden kaynaklanmaktadır?

Mektebi Terk Etme Eyleminin Arka Planı: Ayaklanma Ateşinin Yakıldığı Gün

Ayaklanma, 28 Mart 1914 cumartesi günü mektepte ikinci dersin işlendiği esnada gerçekleşmiştir. Öğrencilerden 165 numaralı Midhat Efendi, saklanmış olduğu abdesthaneden çıkıp hızlı bir şekilde birkaç kere düdük çalarak işaret vermek suretiyle eylemi başlatmıştır. Bunun üzerine eylemin ne suretle gerçekleştirileceği konusunda önceden haberdar olan bir kısım öğrenci derhal buldukları dersliklerden dışarı çıkarak kargaşayı artırmışlardır. Öte yandan ayaklanmadan haberdar olmayanlar da düdük sesinden dolayı deprem olduğunu sanarak şaşkın bir halde muallimlerle beraber koridora ve mektep bahçesine çıkmışlardır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Hadiseyi örgütleyenler, hemen iş başına geçerek göğüslerinde evvelce tedarik ve ihzar ettikleri yeşil ve kırmızı renkli kurdele ile ellerinde jimnastik değnekleri olduğu halde bazıları sokak kapısını bazıları da müdür ve müdür yardımcılarının odalarının kapılarını tutmuşlardır. Bir kısım öğrenci de mektep deposuna hücum ederek görevli memuru tehdit etmek suretiyle deponun kapısını açtırmış ve oradan aldıkları bayraklarla mektebi donatmışlardır. Ayrıca eylemciler, mektebin maarif idaresiyle haberleşmesini sağlayan telsiz telefonunun bağlantısını da kesmiştir.

Vilayet Maarif Müdürlüğüne Baskın

Aslında bu mühim olayın ne suretle gerçekleşeceğini bir gün öncesinde tümüyle haber alan mektep müdürü Sami Bey, Maarif Müdüriyetine bilgi vermiştir. Maarif Müdürü Hilmi Bey, mektepten birkaç öğrenciyi yanına çağırarak öğrencilerin ayaklanma çıkaracaklarına dair söylentiler hakkında birtakım sorular sormuş; ancak öğrenciler herhangi bir bilgi

paylaşmamışlardır. Bir sonraki gün Hilmi Bey, müdürlüğe gitmişken mektep müdürü Sami Bey -güya rahatsız imiş gibi- mektebe gitmemiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Hilmi Bey, olayın gerçekleştiği 28 Mart 1914 cumartesi günü müdüriyet odasında bulunduğu sırada öğrenciler odaya hücum etmişlerdir. Öğrenciler, Maarif müdürü ile orada bulunan muallimlerden müsterih olmalarını ve odadan dışarı çıkmamalarını istemiştir. Akabinde öğrenciler, mektep müdürünün çekmecesini kırıp içindeki jurnalleri almaya yeltenmişlerdir. Hilmi Bey'in çekmecenin kırılmasına müsaadesinin olmadığını söylemesine rağmen öğrenciler dinlememişlerdir. Daha sonra isyancılar bir beyanname okuyarak Mektep Müdürü Sami Bey başta olmak üzere sermubassır, mubassır, Hikmet ve Kimya Muallimi Karabet Efendi ile birkaç hademeyi istemediklerini beyan etmişlerdir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

İlk başta müdüriyet odasından hiç kimsenin dışarıya çıkmasına izin verilmemiş ise de sonrasında Maarif Müdürünün ısrarı üzerine muallimlerden Necib Efendi'nin öğrencileri sakinleştirmek amacıyla odadan çıkmasına müsaade edilmiştir. Hemen sonrasında Fransızca Muallimi Reşad ve Muîd Sadi (?) Beyler bir yolunu bulup müdüriyet odasından çıkmışlarsa da öğrencileri sakinleştirerek olayı yatıştırmada başarılı olamamışlardır. Bu sırada müdüriyet odasında Maarif Müdürü ile muallimler huzurunda öğrencilerden 117 numaralı Hamdi Efendi tarafından bir beyanname okunmuş ve sonrasında ortalık biraz sakinleşmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Bu sırada yaşanan enteresan durumlar ayaklanmanın karmaşık yapısına yeni boyutlar eklemektedir. Ayaklanmanın ne şekilde gerçekleşeceğinden evvelce haberdar olan Sermubassır Aznif ile Mubassır Adil Efendiler, kendilerine herhangi bir saldırı olmadığı halde sokağa fırlayıp mektep karşısındaki bir dükkâna sığınmıştır. Kezalik öğrenciler, Hikmet ve Kimya Muallimi Karabet Efendi ile diğer mubassırları da mektepten çıkartmıştır. Bu esnada Muîd ve Mehmed Sadeddin Efendi, rüştiye muallimlerinin odasında bulunan bir dolapta saklanmak durumunda kalmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Diğer yandan aslına bakıldığında, Sermubassır Aznif Efendi ile Mubassır Adil Efendi 27 Mart 1914 cuma günü -yani vakadan bir gün evvel- hadisenin ne suretle gerçekleşeceğini Mektep Müdürü Sami Bey'e haber vermişlerdir. Bunun üzerine Sami Bey durumu Valiliğe bildirileceğini ve gerekli tedbirin alınacağını mubassırlara söylemiştir. Nitekim olay günü Sami Bey'in mektebe gelmediğini anlayan Aznif Efendi, Sami Bey'in hanesine gitmiş, polis ve jandarmaların mektebe gelmediğini söylemiştir. Ancak Mektep Müdürü, Aznif Efendi'ye polis müdürüne haber vermesini tembih etmiş ve hastalığını bahane ederek hanesinden ayrılmamıştır. Hatta komşusu bulunan bir doktordan güya rahatsız olduğunu gösteren bir rapor almıştır. Müfettiş Mehmed Recai Bey, müdürün bu tavrını eleştirmekle kalmamış onu gerekli tedbirleri almamakla suçlamış ve ayaklanmanın büyümesine neden olduğunu dile getirmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Sultani Mektebinde ortaya çıkan bu ayaklanma hadisesinin "gayet muntazam ve mükemmel bir surette tertip ve idare edilmiş olduğundan" hiç olmazsa öğretmenlerden bir ya da birkaçının bu olayda parmağının olduğu kuvvetle muhtemel bir hal almaktadır. Olay sonrasında Bursa Vilayeti Maarif Müdürü Hilmi Bey başta olmak üzere idare ve öğretim kadrosundan birçok kişinin derdest edilmiş olması, ayaklanmanın vahamet boyutlarını gözler önüne sermektedir. Öğrencilerin kalkıştıkları bu ayaklanma hareketinin neticesi olarak -daha önce de isimleri zikredildiği üzere- olayda en çok etkilerinin bulunduğu anlaşılan 13 kişi tespit edilmiş ve bu kişiler mektepten atılmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Ayaklanmadan Bir Gün Önce: “Bugün Arife, Yarın Bayram”

Olaydan bir gün evvel yani 27 Mart 1914 cuma günü, hava şartları pek müsait olmadığı halde, Bursa Sultanisi öğrencileri, “ağaç bayramı”³ dolayısıyla fidan dikmek üzere muallimlerden Muhiddin Beha (?) ile Fuad ve Muîd Sadi Beyler refakatinde Bursa Atıcılar mevkiine götürülmek istenmiştir. Öğrenciler havanın o gün çok kötü olduğunu beyan ederek söz konusu ağaç dikme etkinliğinin bir başka zamana ertelenmesini, Muhiddin Beha Bey’den rica etmişlerdir. Buna karşılık Muhiddin Beha Bey; o gün Atıcılara gidilerek Ziraat Mektebinde hazırlanmış olan fidanların Sultani öğrencileri tarafından dikilmesi konusunun Ziraat mektebi heyeti ile daha öncesinden kararlaştırılmış bir durum olduğunu ve ertelenemeyeceğini belirtmiştir. Ancak Mektep Müdürü Sami Bey, Jimnastik Muallimi Aron Efendi ve diğer muallimler bir mazeret beyan ederek bu etkinliğe katılmamışlardır. Öte yandan zaten kendilerinden pek istifade edilmediği söylenen mubassırların hiçbiri de katılmamıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Netice itibarıyla öğrenciler Muhiddin Beha, Fuad ve Muîd Sadi Bey refakatinde Atıcılar mevkiine götürülmüştür. Ağaç dikme etkinliği sırasında ve öğrencilerin dönüşleri sırasında da yağmur yağmaya devam ettiği halde, Bursa Muallim Yurduna biraz dinlenmek ve çay içmek için uğranılmış ve daha sonra öğrenciler mektebe dönmüşlerdir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914). Öğrencilerin Atıcılar’da iken “bugün arife, yarın bayram” dediği ve olayın tertibatının bir gün öncesinde orada yapılmış olduğu tarzında bir söylenti hâsıl olmuştur. Ancak olay örgüsüne bakıldığında daha uzun bir planlamayı gerektirdiği anlaşılmaktadır. Bu nedendir ki olayla ilgili esas planlamaların çok daha öncesinde yapıldığı ve fakat Atıcılar’da iken plana son şeklinin verildiği ve son konuşmaların gerçekleştirildiği kuvvetle muhtemeldir.

Ayaklanmanın Yayılışı

Mektebi terk eden öğrenciler, kalkıştıkları ayaklanmanın daha çok ses getirmesi ve taleplerinin kabul edilmesi için eylemin etki alanını genişletmeye çalışmışlardır. Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından Hüdavendigâr Maarif Müdüriyetine yazılan 3 Mayıs 1914 tarihli bir yazıda, Bursa Sultanisinde ayaklanma çıkararak mektebi terk eden öğrencilerin Bursa’daki Darümuallimin ve Ziraat Mektebi öğrencilerini de isyana teşvik ettikleri bildirilmiştir. Hatta öğrencilerin, şehrin sokak ve çarşılarında dolaşarak halk arasında da propaganda yaptıkları belirtilmiştir. Bu asi öğrenciler arasından yakalananların memleketi taşrada ise memleketlerine, Rumeli bölgesinde ise de sınır dışı edilmek suretiyle İstanbul’a götürülecekleri ifade edilmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4 Mayıs 1914).

Öğrencilerin Bursa’daki faaliyetlerinde kısmen başarılı oldukları anlaşılmaktadır. Bursa Ziraat Mektebi öğrencilerinin Bursa Sultani Mektebinden atılan 13 öğrencinin “pazar gününe kadar mektebe alınmazlarsa kendilerinin de Ziraat Mektebini terk ideceklerini müdirlerine bildirmişler...” ise de müdürün gayretleriyle öğrenciler güçlükte teskin edilmiş ve sonrasında durum kontrol altına alınmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4 Mayıs 1914).

Öte yandan öğrenciler, ayaklanmanın etki alanını Bursa dışına taşıma noktasında da çeşitli faaliyette bulunmuşlardır. Bu bağlamda 30 Nisan 1914 tarihine denk gelen perşembe günü, İzmir Sultanisi öğrencilerini de ayaklanmaya teşvik ederek taleplerine onları da ortak

³ Batı’dan Osmanlı’ya uyarlanan ağaç bayramı etkinliği düşüncesi ilk defa 1909 yılında, o sıralarda Manastır Vilayetine bağlı Alasonya İdadi Mektebi Müdürü olan Ethem Nejat ve Müdür Yardımcısı Ferit Beyler tarafından ortaya atılmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Tam anlamıyla bir çevre koruma projesi olarak Manastır’da hayata geçirilen bu etkinliğin Anadolu’da ilk uygulandığı yer Bursa şehri olmakla birlikte tüm Osmanlı ülkesinde yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmiştir (Mehmed Zeki, 1914: 666-675; Akyüz ve Öztürk, 2002: 157-162).

etmeye çalışmışlar ve bu suretle emellerine ulaşmayı hedeflemişlerdir. İsyancıların bu planının devletin ilgili makamlarınca haber alınması üzerine, durum derhal Aydın Maarif ve Sultani Müdüriyetlerine telgrafla bildirilerek İzmir havalisindeki tüm mekteplerde gerekli önlemlerin alınması ve dikkatli olunması istenmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4 Mayıs 1914).

Diğer yandan Maarif-i Umumiye Nezaretinden İstanbul Polis Müdüriyetine ve Merkez kumandanlığına söz konusu öğrenci ayaklanmasıyla ilgili tedbirlerin alınması için 5 Mayıs 1914 tarihinde resmi bir yazı gönderilmiştir. İlgili yazıda; mektep idare ve öğretim heyetine karşı isyan ettikleri için Bursa Sultani Mektebinden atılan öğrencilerin, bu konuda gösteri yapmak amacıyla diğer mektep öğrencilerini de isyana teşvik ederek gösterilerini büyütmeyi hedeflediklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Hatta öğrencilerin bu maksatla İstanbul'a geldikleri ve söz konusu durumun son derece önemli olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı bu öğrencilerden özellikle İstanbullu olmayanların derhal yakalanarak memleketlerine gönderilmesine ve/veya sınır dışına çıkarılmasına karar verildiği ifade edilmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 5 Mayıs 1914).

Maarif-i Umumiye Nezaretinden İzmir, Konya, Ankara, İzmit Maarif Müdüriyetleri ile Galata Sultanisine gönderilen telgraflarda da Bursa Sultanisi öğrencilerinin ayaklanma eylemlerinin devam ettiği, diğer bölgelerdeki öğrencileri de isyana teşvik etmeye çalıştıkları haber verilmiştir. Ayrıca isyancı öğrencilerin herhangi bir suretle bu kurumlara yapacakları başvurularının dikkate alınmaması ve bu konuda dikkatli olunması istenmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4 Mayıs 1914).

Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai Bey, ayaklanmayla ilgili tahkikat esnasında Bursa Darümualliminini de teftiş etmiştir. Darümuallimin öğrencilerinin tavır ve davranışlarını bir kışladaki asker hayatına mesabe olarak amir ve muallimlerine karşı oldukça itaatkâr olduklarını belirtmiştir. Ancak Darümualliminde farklı bir sorunla karşılaşmıştır: "...Gece teftişlerinde talebenin mektep bahçesinde tîz âvâz ile saat-ı talimiyeye yakışmayacak şarkılar söylemekte olduklarını kendi kulağımla işittiğimden..." Mehmed Recai Bey, bu konuyla acil olarak ilgilenilmesi için mektep müdürüne tavsiyelerde bulunduğunu ifade etmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914). Diğer yandan Maarif-i Umumiye Nezaretinden gönderilen bir yazıda; Sultani ayaklanmasından ötürü Bursa Darümuallimininde eğitim-öğretimin aksatılmadığı ve öğretmenlerin görevlerine devam ettikleri anlaşıldığından Mektep Müdürü Ethem Nejat Bey'in görevlerine devam etmesinde bir sakınca olmadığı bildirilmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Tahkikat Devam Ediyor: Muallimlerin Ayaklanmadaki Rolü

Bursa Sultani Mektebinde vuku bulan ve dikkatle incelendiğinde oldukça çarpıcı sonuçlar doğurduğu anlaşılan öğrenci ayaklanmasıyla ilgili Maarif-i Umumiye Müfettişi Mehmed Recai Bey gerekli tahkikatı yaptıktan sonra bir rapor oluşturmuştur. Mehmed Recai Bey bu tahkikatta, öncelikle olayın sorumlularının ortaya çıkarılması için kapsamlı bir inceleme yapmış, mektebin Fransızca Muallimi Reşad Bey'in vakada sorumlu olduğuna dair söylentileri araştırmıştır. Özellikle Reşad Bey'in olay öncesinde ve sonrasındaki genel hal ve tutumlarını irdelemiş, gerekli gördüğü kişilerin önce sözlü sonra yazılı ifadelerine başvurmuştur (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Mektebin birinci devre Riyaziye Muallimi Necib Efendi, Mehmed Recai Bey'e verdiği ifadesinde; ayaklanmayı yönettiği bilinen 145 öğrenci numaralı Abdullah Efendi ile Muallim Reşad Bey'in vakadan bir gün evvel ya da sonra akşamüstü İngilizce dersliğinde baş başa görüşmüş olduklarını söylemiştir. Bunun üzerine Reşad Bey'in ifadelerine başvurulmuştur.

Yapılan görüşmede; Reşad Bey, öğrencilere şiddet uygulanmasına karşı çıktığını; onlara durumlarını belirten bir mektup yazarak Padişaha göndermelerini ve bu sayede atılan arkadaşlarının yeniden mektebe kabul edilmelerini sağlayabileceklerini beyan etmiştir. Hatta bu teklif, mektebin diğer muallimleri tarafından da uygun görülmüş olmasına rağmen; öğrenciler bunu kabul etmemiştir. Daha sonra Reşad Bey'e, olay esnasında ayaklanmayı kimlerin idare ettiği sorulması üzerine; "şahsı tayin edemem" şeklinde bir cevap alınmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914). Reşad Bey'in bu ve diğer söylemlerine bakıldığında, isyancı öğrencilere karşı korumacı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır.

Yapılan soruşturmada, Muallim Reşad Bey'in vakadan evvel İstanbul'a gitmiş ve kumandanlık ifa iden 63 numaralı Reşad Efendi ile İstanbul Türk Ocağında görüşmüş olduğuna dair de bir şaibe ortaya çıkmıştır. Reşad Bey kendisine yönelik suçlamalara karşı çıkararak Mektep Müdüriyetine istifa dilekçesini sunmuş; ancak muallim arkadaşlarının ısrarlarıyla dilekçesini geri çekmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Müfettişin soruşturmasından ilginç bilgiler çıkmaya devam etmekle birlikte olay gittikçe karmaşık bir hal almıştır. Mektepteki diğer muallimlerden Muhiddin Beha, Fuad ve Sadık beyler de öğrencilerin "bu kadar münasebetsiz ahval ve harekete karşı himaye-kârane bir tavır ile" onlara acımakta olduklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca, Muhiddin Beha Bey'in, vakada oldukça etkin olan 117 öğrenci numaralı Hamdi Efendi aracılığıyla İstanbul Türk Ocağında ikamet iden eylemci öğrencilere, para gönderdiği öğrenilmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Müfettiş Mehmed Recai Bey'in soruşturma raporuna göre; Fransızca Muallimi Reşad Bey ilmi iktidarıyla öğrencileri çok fazla yönlendirmiş ve hatta diğer genç muallimlerle beraber gerek mektepte ve gerek Bursa Muallimler Yurdu'nda verdikleri konferanslar yoluyla da öğrencileri farklı ve kötü düşüncelere sevk etmiş biridir. Bu ayaklanmada Reşad Bey'in rolü olduğu gibi diğer yandan mektebin eski müdürü Sami (?) Bey'in kötü idaresi de mekteplerdeki düzenin ruhunu oluşturan itaatkârlığın sarsılmasına sebep olmuştur (BOA.MF.MKT. 1197/3, 6 Mayıs 1914).

Müfettişin, sözlü ve yazılı ifadelerini almak suretiyle mektep muallimleriyle yaptığı görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla; mektebin bazı muallimleri ayaklanma eylemine katılmış olan öğrencilere gerek manevi ve gerekse maddi desteklerini açık bir biçimde vermişlerdir. Öğrencilerin yeniden mektebe dönmeleri konusunda duygusal bir tavırla ve onlara acımak suretiyle de olsa ılımlı tutum sergilemeleri, destek vermeleri önemli ve dikkat çekici bir durum olarak değerlendirilebilir. Nihayetinde, öğrencilerin ayaklanmayı sürdürme konusunda bu derece cesaret dolu olmalarına pozitif etki etmiş olabilir.

Tahkikat Derinleştiriliyor: Ayaklanmanın Farklı Boyutları ve Alınan Kararlar

Ayaklanmanın giderek karmaşıklaşan yapısından ötürü Maarif Nezareti tarafından Tedrisat-ı Taliye Genel Müdürü Müslihiddin Adil Bey olayla ilgili ikinci bir soruşturmayı gerçekleştirmek üzere Bursa'ya görevlendirilmiştir. Adil Bey'in yaptığı tahkikat neticesinde, Nezarete rapor olarak göndermiş olduğu 4-5 Mayıs 1914 tarihli şifreli telgrafta, öğrenci ayaklanmasıyla ilgili dikkat çekici bilgiler yer almaktadır. Adil Bey'in ifadelerine göre; ayaklanmayla alakalı, öğrenciler tarafından bildiri metinleri oluşturulmuş ve metinler daha sonra çoğaltılarak her yere dağıtılmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

Bu öğrencilerin önemli bir kısmının toplumda ileri gelen ailelere mensup olmalarından dolayı, gittikleri yerlerde ahaliyi çok çabuk ikna edip kamuoyu oluşturabileceklerine işaret

etmiştir. Yine Adil Bey'e göre: "Netaicini hakkıyla takdir idemeyerek meseleyi mekteb sahasından memleket muhitine intikal ittiren bu zavallılar" yaptıkları eylemin sonuçlarını doğru bir şekilde düşünmeden hareket etmişlerdir. Yani mektepteki birtakım huzursuzlardan kaynaklanarak patlak veren ayaklanmanın gidişatı, sonraki süreçte farklı yerlere çekilerek amacından saptırılmaya çalışılmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

İsyancı öğrenciler, içinde buldukları durumdan kurtulmak ümidiyle bir akşam vakti Adil Bey'e müracaat etmişlerdir. Adil Bey öğrencilere; yaptıkları bu vahim eylemin neticesinin çok kötü olacağını, Hükümetin bu konudaki hassas tutumunu ve bir kısım öğrencinin sınır dışı edileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine öğrencilerin büyük bir kısmı pişmanlık içinde ağlayarak ve yalvararak söz konusu durumdan kurtuluş için Adil Bey'den bir çare önermesini istemişlerdir. Adil Bey ise onlara, içinde buldukları aciz durumu anlatan ve kayıtsız şartsız affedilmeyi talep eden bir dilekçe (istirhamname) yazmaları suretiyle kendileri için Maarif Nezaretinden ricacı olacağını ifade etmiştir. Öğrenciler, dilekçelerini hemen sunacaklarını bildirerek oradan ayrılmışlardır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

Söz konusu ayaklanmanın bir ürünü olarak mektebi terk eden öğrencilerin durumuna bir çözüm bulmak maksadıyla Adil Bey öğrencilere verdiği sözü tutmuş ve konuyla ilgili önemli ve etkili bir girişimde bulunmuştur. Bu çerçevede öğrencilerin dilekçelerini sunmaları durumunda mektebe kabullerini içeren bir değerlendirme yazısı hazırlayarak Nezarete bildirmiştir. Mevcut durumu açıklayan ve beş maddeyle özetlenen bu değerlendirme şu şekildedir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914):

- Yatılı olmayan gündüzlü öğrencilerle beraber sayıları 189'u geçen bu kindarların öğrenim hayatlarının büsbütün yok olmaması,
- Esasen vakada bir idaresizliğin olması ve hadise sonrasında mektepten atılan öğrencilerin diğer sultanilere yerleştirileceği hakkında vilayetçe verilen vaadin sonrasında yerine getirilmemesinin önemli etkisinin olması.
- Mektebi terk eden öğrencilerin bir kısmının cidden zeki ve çalışkan olmakla birlikte önemli bir kısmının da yapmış olduğu eylemin iyi ve kötü yanını ayırt edemeyecek durumda olması,
- İstanbul'da Maarif Nezaretine gitmek üzere yola çıkan öğrencilerden bazılarının aşırı ve art niyetli bir durumun ortaya çıkmasına bilmeyerek/istemeyerek alet olduklarının bilinmesi,
- Bursa'daki Fransız Mektebi idare heyetinin, öğrencileri yanlarına davet ederek onları mekteplerine kabul edeceklerini beyan etmek suretiyle kışkırtması ve meselenin siyasi entrikalara zemin olabilmesi,

Adil Bey, belirtilen bu durumlara ve olayın önemine istinaden valilik makamının da olurlarını alarak öğrencilerin rica ve isteklerini yerine getirme niyetinde olduğunu bildirmiştir. Daha önce mektepten atılmış olan ve o sırada İstanbul'da bulunan maddi durumu yetersiz öğrencilere Bursa'daki öğrencilerin para yardımında bulunacağını ifade etmiş ve ayrıca sefalet içinde bulunan bu öğrencilere Nezaret tarafından da yol gösterilerek yardımcı olunmasını istemiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

Diğer yandan Adil Bey ilk başta, Bursa Sultanisi muallimlerinin söz konusu öğrenci ayaklanmasına ilişkin teşvik edici bir tutum sergilediklerine dair kesin bir kanaati olmadığını belirtmiştir. Adil Bey, bu ayaklanma hadisesinde "...ne talebenin ne de muallimlerin halet-i

ruhiyeleri hakkıyla tefhis idilemeyerek hüküm virilmiş...” olduğunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Ayrıca kendisi, Maarif Nezaretinin “...şerefini bir zerre feda itmemek ve aynı zamanda meseleye sehim bir cereyan virmek...” gayesiyle hareket etmeye özen göstermiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

Adil Bey, Sultanideki ayaklanmanın Bursa Darümualliminindeki yankılarına dair de açıklamalarda bulunmuştur. Yine onun ifadelerine göre; Sultani hadisenin yaşandığı gün, Türkçe mualliminini istememek suretiyle Darümuallimin öğrencileri arasında bir huzursuzluk baş göstermiştir. Ancak mektebin idare heyeti hemen harekete geçerek bu durumun önü alınabilmiştir. Her sınıfa ayrı ayrı girilerek öğrencileri teskin edici ve herhangi bir eyleme iştirak etmemeleri yönünde konuşmalar yapılmıştır. Ayrıca mektep muallimleriyle de toplantı yapılarak Maarif Nezaretine karşı öğretmenlerin görev ve sorumlulukları izah olunmuştur. Bursa Sultanisindeki benzer yeni bir vakanın Darümualliminde ortaya çıkmaması için gerekli önlemler alınmıştır (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

Adil Bey’in rapor niteliğindeki bu telgrafına, Maarif Nezaretinin cevabı gecikmemiştir. Nezaretten gelen yazıda; “tahkik heyetinin raporunda isimleri bulunanlar ve mektep idaresince kötü hali açık bir şekilde bilinenler hariç tutulmak” üzere diğer öğrencilerin mektebe kabulünde bir mahzur olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin kabulüne ilişkin bir başvuru süresi belirlenerek konuyla ilgili duyuru yapılması ve pişmanlıklarını dilekçelerinde ifade edenlerin mektebe kabul edilmesine karar verilmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 4-5 Mayıs 1914).

Adil Bey’in bu karardan birkaç gün sonra 8 Mayıs 1914 tarihinde Sadrazamlık Makamına gönderdiği bir yazıda; öğrencilerin mektebe kabulüyle ilgili uygulamanın olayın çözüme kavuşturulması noktasında önemli bir etki sağladığını belirtmiştir. Adil Bey, öğrencilerin içinde buldukları sefalet durumunun cidden acınacak bir hale geldiğinden bahisle; öğrencilere sağlanan “müsaade” ile hem olaya dışardan müdahalede bulunanların nüfuz ve tesiri engellenmiş hem de bu masum gençleri kötü bir durumdan kurtardıklarını ifade etmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 Mayıs 1914).

Son duruma bakıldığında, olayda başrolü oynayan isyancı öğrencilerin mektebe kabul edilmemesi yönünde bir uygulamaya gidilmiştir. Ancak daha sonra merkezden gönderilen 9 Mayıs 1914 tarihli bir başka telgrafnamede; ayaklanma hareketinde doğrudan katkısı bulunan öğrenciler arasında da bir ayırım yapılmıştır. Buna göre; olayı baştan sona, tüm gerçekliğiyle anlatarak itirafçı olanların, kimlikleri gizli tutulmak suretiyle mektebe kabul edilmesi istenmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 Mayıs 1914).

Madalyonun Diğer Yüzü: Hükümet Karşıtı Siyasilerin Komplosu

Tedrisat-ı Taliye Genel Müdürü Müslihiddin Adil Bey, Bursa Sultani Mektebinde çıkan ayaklanma olayına dair soruşturmasını bitirdikten sonra dönemin Sadrazamı Said Halim Paşa’ya hitaben, 8 Mayıs 1914 tarihli bir yazı kaleme alarak mevcut durumu açıklayıp özetlemiştir. Adil Bey, öğrencilerin ayaklanma hareketinin hazırlık ve uygulama aşamalarında en çok destek aldıkları kişinin Muallim Reşad Bey’in olduğunu zikretmiştir. Öyle ki hareketin başladığı ilk gün, öğrencilerin, mektebin telsiz telefon hattını ele geçirmelerini sağlamış, hareketin destekleyicisi olmuştur. Bununla birlikte asıl dikkat çeken nokta ise Reşad Bey’in daha önceleri İfham ve Vazife gazetelerinde Kütahya Mebusu Ferit Bey ile çalışmış olmasıdır (BOA.MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 Mayıs 1914). Adil Bey’in “Ferit Bey” namıyla belirttiği kişi; dönemin hükümet yetkisini elinde bulunduran İttihat ve Terakki Fırkasına en çok muhalefet eden isimlerden biri olan Ahmet Ferit Tek’tir.

Diğer yandan Adil Bey; "...muvasalatım gününe kadar burada kalarak talebeyi teşcii etmiş olan zat Hamdullah Suphi Bey'in kâtibi, İstanbul Sultani talebesinden Ahmet Remzi Efendi'dir..." şeklinde bir ifadeyle Ahmet Remzi Efendi'nin isyancı öğrencilerin diğer mekteplerdeki öğrencileri etkilemek suretiyle ayaklanma hareketini yayma konusunda aktif bir rol oynadığını belirtmiştir. Burada asıl dikkat çekici olan nokta ise Ahmet Remzi Efendi'nin Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'in kâtibi olmasıdır. Hamdullah Suphi de bilindiği üzere o yıllarda İttihat ve Terakki Fırkasına karşı muhalif eylemlerde bulunmuş, yani Ahmet Ferit ile aynı cenahta yer almış bir kişidir.

Teftişi yürüten Adil Bey'in Hamdullah Subhi ile ilgili bir başka bulgusu; ayaklanma hareketinin çıkmasında mektep müdürünün idaresizliği konusu sabit olmakla birlikte, müdürü böylesi bir duruma iten sebep, Hamdullah Subhi tarafından kışkırtılması ve desteklenmesidir. Adil Bey'in "...müneffiran/mutazarıran ve şifahen itiraf ittiler. Bir kısmı tahriren de beyanatta bulundular..." diyerek mektep muallimlerinin söz konusu durumu yazılı ve sözlü olarak açık bir şekilde itiraf ettikleri bilgisinden yola çıkılarak çok farklı bir değerlendirmeye varılabilir. Şöyle ki; mektep müdürünün daha önce olaydan haberdar olmasına rağmen olay günü bir bahaneyle mektebe gelmemesi, gerekli tedbiri almaması, olayın öncesinde ve sonrasında ihmalkar davranarak idareyi sağlamaması ve üstüne üstlük onun bu tutumunun ardında devrin siyasi muhaliflerinden Hamdullah Subhi'nin parmağı olması olayı basit bir öğrenci protestosu olmaktan çıkarmaktadır. Eldeki verilerden hareketle, öğrencilerin mektepte yaşadıkları çeşitli sorunlardan kaynaklandığı anlaşılan bu ciddi ayaklanmanın, baştan sona iyi bir şekilde planlanmış, hükümet karşıtı siyasi bir komplo olduğu ileri sürülebilir (BOA.MF.MKT. 1197/59, 1-2, 8 Mayıs 1914).

Adil Bey'in Sadrazama gönderdiği ve kendi yorum ve değerlendirmelerini de içeren ilgili yazıda, dikkat çeken iki isim olan Ahmet Ferit ve Hamdullah Suphi Beylerin Bursa Sultanisindeki öğrenci ayaklanmasını bir şekilde destekledikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Kamil Paşa Sadaretinde şehbenderlikte bulunmuş Beylerbeyi Fuad namıyla bilinen Fuad Bey'in olayda önemli kışkırtmaları olmuştur. Halide (Edib Adivar) Hanım'ın babası, Yanya ve Bursa Reji Müdürlüklerinde bulunmuş olan Edib Bey (Baydar, 2015:19) de öğrencileri isyana teşvik etmede ve Sadrazamlık Makamı aleyhine haber yayılmasında ön ayak olanlar arasındadır (BOA.MF.MKT. 1197/59, 1-2, 8 Mayıs 1914).

Ayrıca daha önce bahsedildiği üzere; isyancı öğrencilerin isyanı yaymak amacıyla İstanbul'a gittiklerinde oradaki Türk Ocağında barınmış olmaları münasebetiyle Türk Ocağının isyancı öğrencilerin eylemlerine destek oluşu ve bu esnada Bursa Sultanisi Muallimlerinden Reşad Bey'in Türk Ocağındaki öğrencilere para göndermesi hususları bir arada düşünüldüğünde olayın diğer yüzü daha da netlik kazanmaktadır. Nitekim 12 Mart 1912 tarihinde İttihat ve Terakki'ye karşıt yöndeki fikirlerin bir tezahürü olarak kurulmuş olan Türk Ocaklarının İdare Heyeti Reisi Ahmet Ferit Bey'dir. Eldeki veriler bu haliyle değerlendirildiğinde; öğrencilerin mektepteki birtakım huzursuzluklarından ortaya çıkan ayaklanma hareketinin, dönemin iktidar karşıtı kesimlerince desteklenerek Hükümete karşı bir "komplo"ya dönüştüğü fikrini güçlendirmektedir. Son olarak Adil Bey "...Bütün tertibat evvel emirde zât-ı samîlerine ve sâniyen hükümet ve fırkaya müteveccihdir." şeklindeki söylemi ile eylemin doğrudan doğruya Sadrazamlık Makamına ve ikinci olarak da Hükümet ve İttihat ve Terakki Fırkasına karşı yapıldığını açıkça belirtmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/59, 1-1, 8 Mayıs 1914). Dönemin Hükümet yetkisini elini bulduran İttihat ve Terakki Fırkasına karşıt düşüncelerle bir araya gelmiş olan siyasilerin, özellikle isyan hareketinin diğer mekteplere de

yayılarak ülke çapında yankı bulması ve bu suretle Sadrazamlık Makamı ve Hükümetin güç duruma düşmesi için yoğun çaba gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Bursa Muallim Yurdu Kapatılıyor!

Muallim Yurdu, Bursa’da bir öğretmen örgütlenmesi olarak 1913 sonlarında kurulmuştur. Bu tarihlerde Bursa Darülmuallimin Müdürü olan Ethem Nejat Bey’in öncülüğüyle kurulmuş olan bu örgütün onursal başkanı ise dönemin Hüdavendigâr Vilayeti Valisi Prens Abbas Halim Paşa’dır. Öğretmenler arasında birlik ve beraberliği sağlamak ve onları kötü alışkanlıklardan ve miskinlikten kurtarmak amacıyla kurulan Muallim Yurdu örgütlenmesi, tam teşekküllü bir dernek olmaktan ziyade, bir öğretmen lokali olarak düşünülmüştür. Muallim Yurdunun bir nevi yayım organı olarak işlev gören Yeni Fikir Dergisi’nin Aralık 1913 tarihli sayısında çıkan bir yazıda Muallim Yurdu ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir⁴:

Bursa muallimleri bazı girişimci ve vatanperver arkadaşların teşviki ile bir Muallimler Yurdu açtılar. Amaç şudur: Muallimleri aynı fikir ve aynı millî amaçla birleştirmek, öğretim biçiminde bir birlik sağlamak, muallimleri eğitimdeki bilimsel gelişmelerden sohbet ya da tartışma yoluyla haberdar etmek, özellikle muallimleri kahvehane hayatından çekip kurtarmak. Pek çok muallimlerimiz okuldaki işlerini bitirir bitirmez hemen aceleyle kahvehanelere koşarlar, halkın önünde kahve ve nargile içer, hatta tavra vs. oynarlardı. Bu sadece Bursa’da değil, her yerde böyledi. Şükürler olsun Muallimler Yurdu onları bu miskin hayattan kurtaracaktır. Muallimler Yurdu her zaman açık bulunacak, bütün gazete ve dergilere abone olacak, hatta muallimleri kahvehanelere gitmekten vazgeçirmek için kahve, çay ve nargile de bulunduracaktır.

Buradan da anlaşılabilceği üzere Muallim Yurdu ile öğretmenlerin gelip gazete ve dergi okuyabilecekleri, sohbet ve tartışma yapabilecekleri ve milli bir his etrafında buluşabilecekleri bir ortam oluşturmak hedeflenmiştir. Bu amaçlarla faaliyet gösteren Bursa Muallim Yurdu örgütlenmesinin Bursa Sultanisinde çıkan öğrenci ayaklanmasını destekleyici mahiyetteki rolü olmasından ötürü çok uzun ömürlü olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Maarif-i Umumiye Nezaretinden Hüdavendigâr vilayetine yazılan 5 Mayıs 1914 tarihli bir resmi yazıda; Bursa Sultanisi öğrencilerinin eylemlerine, oradaki Muallim Yurdunun sebep olduğunun - güçlükle de olsa- anlaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca esasen muallimlerin resmi vazifeleri haricinde cemiyet oluşturmalarının da uygun olmadığından dolayı adı geçen yurdun valilikçe kapatılması ve durumun Nezarete haber verilmesi istenmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 5 Mayıs 1914).

Yine Maarif-i Umumiye Nezaretinden Hüdavendigâr Maarif Müdüriyetine yazılan 7 Mayıs 1914 (R. 24 Nisan 1330) tarihli -aynı konuyla ilgili- bir başka resmi yazıda da Muallim Yurdu’nun kapatılması emri yinelenmiştir. Ayrıca müdüriyetten, yurdun kapatılmasına rağmen yurda giriş yapmakta ısrarla direnen mekatib-i ibtidaiye muallimlerini azletmeleri istenmiştir (BOA.MF.MKT. 1197/3, 9 Mayıs 1914).

Sonuç itibarıyla Bursa Darülmuallimin Müdürü Ethem Nejat Bey’in öncülüğünde kurulan Muallim Yurdunun, açılalı bir yıl bile olmadan, Sultani öğrencilerinin ayaklanmasındaki provokatif payından ötürü Maarif Nezaretince kapatılmasına karar verilmiştir.

⁴ Metnin orijinal formuna (“Muallimler Yurdu”, 1913: 586) veya sadeleştirilmiş biçimine (Akyüz, 2007) ulaşılabilmektedir. Ayrıca Yeni Fikir Dergisi, 1911 yılında Ethem Nejat ve Ahmet Ferit Beyler tarafından Manastır kentinde yayımlanmaya başlamıştır (Erkek, 2012: 197-213).

Sonuç

20. yüzyılın ilk çeyreğinde II. Meşrutiyet Dönemi'nin çok yönlü hareketliliği bağlamında Osmanlı Bursası'nda kendine has özellikleriyle görülen bu öğrenci isyanı geçmişten aldığı gelenek ve geleceğe bıraktığı miras olmak üzere birbiriyle yakından ilişkili iki farklı bağlamda değerlendirilebilir. Bunlardan ilki ele alındığında söz konusu isyanın Osmanlı'da modern eğitim kültürünün hızla kurumsallaşmaya başladığı Tanzimat Dönemi'nden itibaren görülen öğrenci isyanlarıyla görünmez fakat organik bağları bulunduğu ileri sürülebilir. Nitekim çalışmanın giriş bölümünde ifade edildiği üzere 1853 ve 1876 yıllarında İstanbul'da baş gösteren öğrenci isyanları, İttihat ve Terakki Cemiyetinin Tıbbiye Mektebinde örgütlenen bir grup öğrenci tarafından kurulup ülke yönetimini ele geçirecek kadar gelişme göstermiş olması gibi olay ve olgular öğrencilerin isyan cesaretine güç katan bir manada tarihsel tecrübe ve toplumsal duyarlılık boyutu katmıştır. Yani Osmanlı modern eğitim düzeninin yarattığı öğrenci profili sistemin sorunlarını ve dayatmalarını olduğu gibi kabullenme yerine bununla baş ederek mücadele etme tepkisi göstermiştir. Bu uğurda devleti ciddi anlamda tehdit eden sonuçlar doğurabilecek durumlarla karşılaşsalar bile isyan etme noktasında oldukça cesur davranmışlardır. Bir başka ifadeyle yaşanan tarihsel dönemin kendilerine sunduğu gelişmişlik düzeyine göre bir tepki vermişler ve geçmiş tecrübeden güç alarak kendi özel denklemlerini kurmuşlardır.

1914 yılının ilk yarısında Bursa Sultani Mektebinde baş gösteren öğrenci ayaklanması, eylemci öğrencilerin kuvvetli direnişleri neticesinde büyüyerek Osmanlı ülkesindeki birçok mektebe sirayet etme noktasına gelmiştir. Bu durumdan ötürü devletin ilgili makamları oldukça tedirgin olmuş, konuyla ilgili Bursa başta olmak üzere Aydın ve İstanbul gibi ülkenin birçok yerinde önleyici tedbirler almak zorunda kalmıştır. Okul yönetiminin öteden beri süre gelen hataları ve birtakım siyasi gayelerle olaya şekil vermek istemeleri ile süreç içerisinde tıpkı öğrenciler gibi öğretmenlerin de provoke edilmiş olması bu ayaklanmanın niteliğini değiştiren önemli hususlardandır. Bilhassa isyan öncesi ve sonrasında Mektep Müdürü Sami Bey'in şaibeli davranışları ve olayı teskin etmeye yönelik gerekli müdahaleleri yapmaktan uzak durması, bazı siyasal oluşumlarla işbirliği içerisinde olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ayrıca mektep içerisinde bazı muallimlerin ayaklanma eylemine katılan öğrencilere destek verdiği de görülmüştür. Buradan hareketle mektep yönetimi ve muallimleri arasında birtakım hizipleşmelerin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum dönemin siyasal konjonktürü bağlamında ele alındığında ise Osmanlı Devleti'nin idari mekanizmasında hizipleşmenin yalnızca üst düzey asker ve bürokratlar arasında değil daha alt tabakalardaki birimler de ortaya çıktığı gerçeğini ispatlamaktadır. Yani Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi'nde oldukça hareketli bir şekilde cereyan eden siyasi ve düşünsel uygulamaları sadece başkent İstanbul ve buradaki belirli çevrelerle sınırlı kalmamış merkez dışındaki vilayetlerde yer alan mekteplere kadar inmiştir.

Bununla birlikte söz konusu öğrenci ayaklanmasının -bundan önceki öğrenci hareketleri gibi- dönemin siyasi, sosyal ve eğitim şartlarına bağlı olarak meydana geldiğini, şekillendiğini belirtmek gerekir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde artış gösteren bu tür hareketler modernleşen Osmanlı eğitiminin karakteristik bir özelliği olarak değerlendirilebilir. Bir zamanlar II. Abdülhamid'i devirmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti altında örgütlenen öğrenciler, daha sonra kendi aralarında yaşanan anlaşmazlıklar ve hizipleşmeler neticesinde İttihat ve Terakki'ye karşı örgütlenmiştir. Dolayısıyla siyasal mecrada yaşanan dönüşümlerin Osmanlı eğitim dünyasına yansımaları, bir kültür olarak modern

öğrenci örgütlenmelerinin oluşumunu ve gelişimini hızla arttırmıştır. İncelenen Sultani ayaklanmasında da siyasi konjonktürün meseleye kendi nazariyelerince yaklaşarak öğrenci hareketine farklı bir boyut kazandırmak istedikleri tespit edilmiştir. Dönemin muhalif çevreleri, öğrenci ayaklanmasına destek vererek olayı siyasi sahaya taşıma arzusu içerisine girmiş ve hükümete karşı bir koz olarak kullanmak istemiştir. Netice itibarıyla Bursa Sultani Mektebindeki öğrenci ayaklanması, dönemin sunduğu şartlar doğrultusunda öğrencilerin politikaya bulaştığı ve/veya bulaştırıldığını göstermektedir. Buradan hareketle modern dönemin eğitim-siyaset ilişkisinde etki-tepki alanlarının netleşmeye başladığı ve modern dönemdeki öncüllerinden temel alan isyan geleneğinin daha da güçlendiği anlaşılmaktadır.

Geleceğe bıraktığı miras açısından düşünüldüğünde ise devlet içindeki kimi örgütlenmelerin, siyasi-sosyal nitelikli odak grupların ve kişilerin kışkırtıcı ve yönlendirici etkisiyle öğrencilerin, “amaca giden yolda her şey mubahtır” ilkesiyle hareket etmeleri öne çıkarılması gereken diğer bir husustur. Bu bağlamda Bursa Sultani Mektebindeki ayaklanmada öğrenciler, ilk aşamada mektepteki bir muallimden destek görmüşlerdir. Onların isyanı yaymaya yönelik kışkırtıcı yönlendirmeleriyle birlikte vaka, Bursa’dan Osmanlı başkentine taşınmıştır. Bursa’dan hareket eden bir grup öğrenci İstanbul’a giderek girişmiş oldukları eylem için kendilerine siyasi bir destek aramışlardır. Araştırma çerçevesinde ortaya çıkarılan kıymetli bulgulardan biri olarak, aradıkları desteğin adresini dönemin yeni kurulmuş bir sivil toplum örgütünde bulmuşlardır: Türk Ocakları. 12 Mart 1912 yılında yani olaydan kısa bir süre önce kurulmuş olan ve günümüze kadar gelen süreçte Türkiye Cumhuriyeti’nin önde gelen siyasi-sosyal-kültürel sivil toplum kuruluşlarından biri olan Türk Ocakları isyancı öğrencilerin sığındığı bir kapı olmuştur. Türk Ocaklarının kuruluş nizamnamesinde “...asla siyasetle uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasi fırkalara hizmet etmeyecek...” şeklinde belirtilmesine (Akçura, 2001:237; Aktar, 1999:83) rağmen söz konusu öğrenci isyanını desteklediği ve hatta olayların hükümet karşıtı bir hale gelmesinde önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir.

Bu durum daha önce hiç olmadığı kadar II. Meşrutiyet Dönemi’nde oldukça önemli gelişme kaydeden siyasi ve sosyal alanlardaki parti, dernek, cemiyet gibi örgütlenmelerin, toplum ihtiyaçlarına nasıl cevap vermeye çalıştığıнын bir örneği olarak o günden bugüne yaşanan öğrenci isyanları ile aralarındaki ilişkiye temel oluşturmuş olabilir. Nitekim bu dönemde başta Darülfünun Talebe Cemiyeti (1910) ve Türk Ocakları (1912) olmak üzere Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye(1908), Osmanlı Terbiye-i İçtimaiye Kulübü(1909), Teşvik-i Maarif Cemiyet-i Hayriyesi(1909), Mekteb-i Sultani İnas Cemiyet-i Hayriyesi (1909) Girit Neşr-i Maarif Cemiyeti (1910), Beyne’l-Anasır Neşr-i Lisan ve Maarif Cemiyeti (1911) gibi farklı alanlardaki faaliyetleriyle öne çıkan çok sayıdaki eğitim temalı öğrenci örgütlenmeleri öğrenciler arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlamış (Yamak, 2009; Gündüz, 2010:1112; Akyüz, 2012; Eraslan ve Karadoğan, 2013; Erdal ve Aydın, 2017; Pustu, 2018) olmakla birlikte örgüt bilinci oluşturma, birlikte hareket etme, hak arayışı, eylemli mücadele gibi tepkisel durumların gelişmesinde etkili olmuştur (Aktar, 1999:84; Şahin, 2015:265-280; Kaya, 2019:607). Ayrıca siyasi aktörlerinin öğrenci olayları karşısında almış oldukları tavır ile bunları kendi istekleri doğrultusunda yönlendirme çabaları ve bundan nemalanmaya çalışmaları bu dönemin öne çıkan bir özelliğidir. Nitekim Aktar (1999:210)’ın ortaya koyduğu üzere II. Meşrutiyet Dönemi’nde yükseköğrenim düzeyindeki Osmanlı gençliğinin isyan ve nümayişlerinde devrin muhalif siyasal çevrelerinin yönlendirmeci ve kışkırtmacı rolleri etkili olmuştur. Aynı doğrultuda Cumhuriyet Türkiye’sinde de müteaddit kereler yaşanan öğrenci isyanlarında devrin sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerinin ve daha başka siyasi-sosyal çıkar ve baskı gruplarının oldukça etkili bir unsur olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Hemen her konuda

olduğu gibi II. Meşrutiyet Dönemi'nde hayat bulmuş, tecrübe edilmiş uygulamalar bir geleneğe dönüşerek Cumhuriyet Türkiye'si'ne tevarüs etmiştir. Bu noktada ortaya çıkışı, yayılışı, desteklenmesi, hükümet erkinin verdiği tepki, sonuçları gibi birçok boyut bakımından Bursa Sultani Mektebindeki bu öğrenci ayaklanmasının daha sonraki süreçte Türkiye'de yaşanan öğrenci isyanlarına da gelenek oluşturma ve cesaretlendirme bakımından etki ettiği söylenebilir.

Katkı Oranı Beyanı: Bu araştırmanın tüm süreçleri her iki yazarın eşit katkıları sonucunda gerçekleşmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akçura, Y. (2001). *Yeni Türk devletinin öncüleri -1928 yılı yazıları-* (2. Baskı). Nejat Sefercioğlu, (yay. haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Aktar, Y. (1999). *İkinci Meşrutiyet dönemi öğrenci olayları (1908-1918)* (2. Baskı). Ankara: Gündoğan.
- Akyüz, Y. (2007). Doğuşunun yüzüncü yılında Türkiye'de öğretmen örgütlenmesinin ilk on yılına bakışlar (1908 - 1918). *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. (22), 1-50.
- Akyüz, Y. (2012). *Türkiye'de öğretmenlerin toplumsal değişmedeki etkileri:(1839-1950)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. ve Öztürk, F. (2002, Eylül). Ethem Nejat ve Ferit Bey'in ilk ağaç bayramı girişimi. *Tarih ve Toplum*, 38(225), 157-162.
- Baydar, M. (2015). *Edebiyatçılarımız ne diyorlar*. İstanbul: İletişim.
- Becerikli, S. ve Demirel, M. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet Bursa'sına miras kalan öğretmen okulları (1883-1975). *History Studies*, 9(1), 65-84.
- Bilmiş, H. G. (2019). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bursa'da mimarlık ortamı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BOA. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) MF.MKT. (Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi) 1197/3; 1197/59.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2011). *Bursa'nın köklü eğitim kurumları Bursa Erkek Lisesi (Bursa Mekteb-i Sultanisi)*. Aziz Elbas - Ahmet Erdönmez (Proje Koordinatörü). Bursa: Bursa Kültür A.Ş.
- Çetin, A. (2002). Bursa'da bir eğitim-öğretim kurumu: Bursa İdâdîsi (1883) ve sosyo-kültürel önemi. *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999) Bildiriler Kitabı* (s. 785-799). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çetin, O. ve Hızlı, M. (1999). Bursa Mekteb-i Sultanisi (Bursa Erkek Lisesi) ve şeref defteri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(8), 75-95.

- Demirel, F. (2015). Dârülmualimin-i Âliyede Fenn-i Terbiye dersi ve bir öğrenci isyanı. *Bellekten*, 79(284), 319-334.
- Dörtok Abacı, Z. (2018). II. Abdülhamid Döneminde Bursa'nın mekânsal ve kültürel dönüşümü. *Bursa Günlüğü*, (2), 4-13.
- Eraslan, L. ve Karadoğan, U. C. (2013). Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde eğitim temalı ilk gençlik örgütlenmeleri. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 46-67.
- Erdal, S. ve Aydın, S. (2017). Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918) Öğretmen Cemiyetleri ve Terakki-i Maârif ve İttihâd-ı Muallimin Cemiyeti (1908-1918). *TAED, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), 409-435.
- Erkek, M. S. (2012). Osmanlı Devletinde ilk Türkçü eğitim dergisi: Yeni Fikir. *History Studies* 4(1), 197-213.
- Ethem Nejat (1914, 14 Mayıs /R. 1330, 1 Mayıs). Mekteplerde isyan. *Yeni Fikir*, 3(21), 651-655.
- Fortna, B. C. (2005). *Mekteb-i Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İslâm, devlet ve eğitim*. Pelin Siral (çev.). İstanbul: İletişim.
- Fraenkel, J., Wallen N. ve Hyun, H. (2011). *How to design and evaluate research in education*, New York: Connect Learn Succeed.
- Gündüz, M. (2010). II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I). *Turkish Studies*, 5(2), 1088-1120.
- Hüdavendigâr Vilâyet Sâlnâmesi, H. 1303 (1885/1886).
- Kaya, A. (2019). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilk yıllarına Türk gençliğinin örgütsel ve düşünsel gelişimi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19(39), 589-612.
- Mehmed Zeki (1914, 14 Mayıs /R. 1330, 1 Mayıs). Ağaç bayramı. *Yeni Fikir*, 3(21), 666-675.
- Muallimler Yurdu. (1913, Aralık). *Yeni Fikir*, (III), 18.
- Öztürk, E. (2018). Türkiye ve Fransa'da 1968: Fransa'daki Mayıs ayaklanmasını başlatan öğrenci hareketinden farklı yönleriyle Türkiye'de sosyalist öğrenci hareketi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 371-415.
- Pustu, Y. (2018). Nizamnamelerine göre II. Meşrutiyet Döneminde muallim örgütlenmeleri (1908-1919). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(2), 1-40.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research Techniques*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Şahin, M. (2015). Darülfünun Talebe Cemiyetince gerçekleştirilen bir eylem: "Tramvay olayı". Eren Akçiçek ve Fevzi Çakmak (ed.). *Vatan ve sıhhat "Tıbbiyenin Yurtseverliği"* (s. 265-280). İzmir: Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği.
- Vurgun, A. (2018). *II. Abdülhamid döneminde Bursa'da eğitim-öğretim faaliyetleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vurgun, A. ve Engin, V. (2019). II. Abdülhamid Döneminde Bursa'da ilkokullara bakış. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 250-265.

- Yamak, S. (2009). *II. Meşrutiyet Döneminde paramiliter gençlik örgütleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücel, A. (1999). *II. Meşrutiyet Dönemi öğrenci olayları (1908-1918)* (2. Baskı), Ankara: Gündoğan.